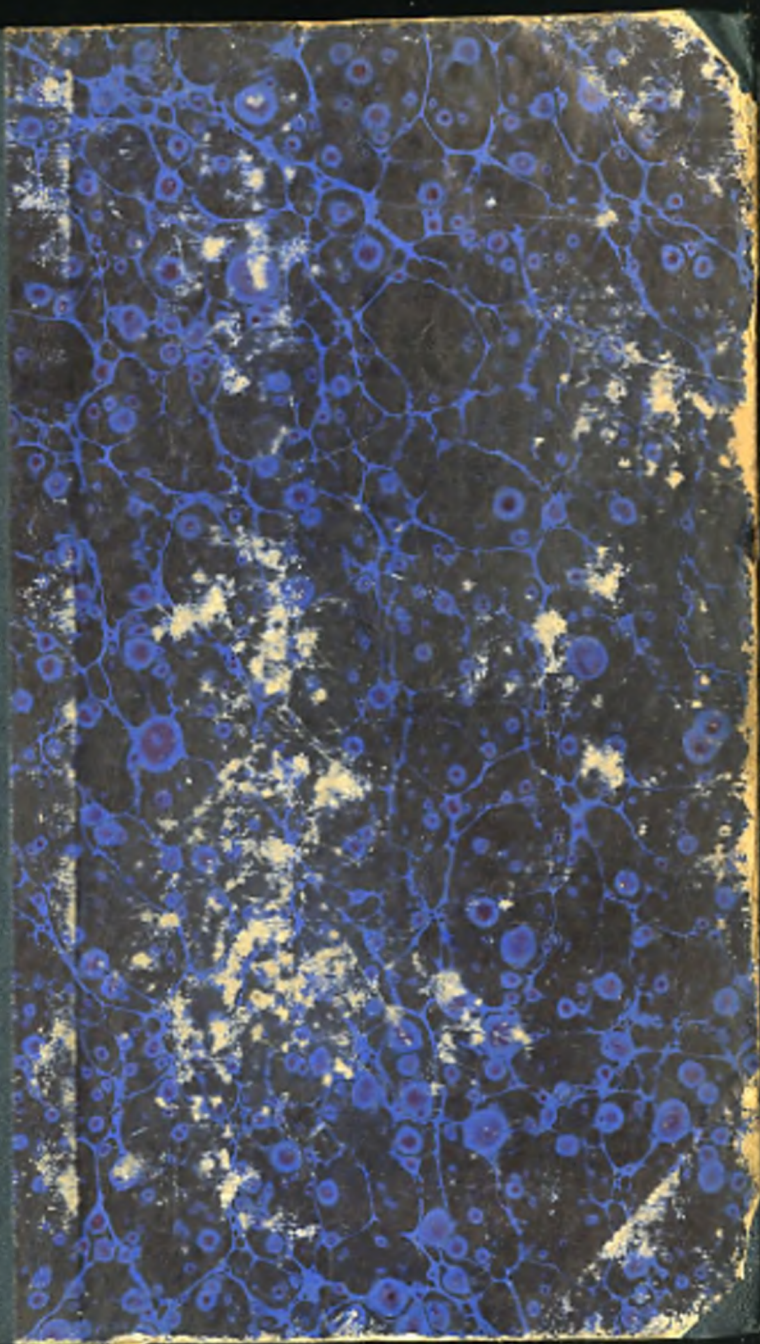

Politikai
röpiratok,

77.

77
578

A

MAGYAR HADSEREG.

A TÖRVÉNYHOZÁS TAGJAINAK FIGYELMÉBE

AJÁNlja

IVÁNKA IMRE.

4.

PEST.

KERTÉSZ JÓZSEF GYORSSAJTÓNYOMÁSA.

1868.

61272 007670 60

DE BALLAGI GÉZA.

ELŐSZÓ.

1861-ben jelent meg egy ily czimű munkám.

Az abban letett nézeteim nem igen változtak; némi bővebb magyarázatot, némi módosítást kívánnak.

Az ki könyvecskémet olvasta és a mellékelt táblázatokat vizsgaszemmel nézte, a számok logikáját kereste, s észrevételeimet figyelemre méltatta, az meg fogja engedni, — nem elbizakodás ha azt merem állítani — miként felfogásom „gyakorlati“, a mi nem zárja azt ki, hogy lehet ellenében alapos kifogást tenni eleget.

Nem is állítottam ridegen soha, hogy egy vagy más tárgyban az én nézetem a leghelyesebb, azt a mit én vitatok a legjobb; de már azt meg kell engedni, hogy az én szemem előtt az én győződéseim szerint a leghelyesebb és legjobb, másként nem vitat-

nám. Továbbá: annyi szívósságot tulajdonítok magamnak, hogy ha jobbra és balra is huzak meggyőződéseim fonalát, az nem szakad meg; magam pedig csak akkor vágom el, midőn kétségtelen helyesebbnek kell tért engednem.

A munka, melyet tisztelt olvasó közönségünk elé terjesztek, nem akar más lenni, mint az általam 1861-ben felállított rendszernek minden laikus által megérthető magyarázata. A szakférfiakat — kik e sorokat figyelmükre méltatják — arra kérem, vegyék elémlített könyvecskémet is, tegyenek futó összehasonlításokat, és majd tekintsék meg e cikksorozat után közlendő táblázataimat is.

Kettőt kell megjegyeznem: Teljes hitelt érdemlő adatokat, a melyek alapján egybeazonosító költségvetést lehetne készíteni, csak ma vettem kezemhez; ez adatok nem tárgyalják külön Magyarországot és külön Ausztriát. Ha összehasonlító költségvetésem megjelenése késni találna, mentsen ki az, hogy időm jelenleg annyira el van foglalva, miként nem jutok hozzá folyton munkám mellett maradni.

1868. febr. 4-én.

IVÁNKA IMRE.

I.

A legfontosabb kérdés, melyet elodázni többé nem lehet, a honvédelmi kérdés; szerencsés megoldásától függ mindkét birodalomnak, de különösen Magyarország sorsa, s ezért polgári kötelességemnek ismerem nézetemet leplezetlenül elmondani, nem tekintve azt, kinek találkozom helyeslésével vagy roszállásával. Az e tárgy körül jelenleg fejlődő vita fogja felderíteni azt: mi felel meg leginkább a fennálló viszonyoknak és a többség kívánságának? s ezután az e szerint történendő megállapodást életbe kell léptetni gyorsan és erélyesen, nem kimélve az elavúlt szükkeblü előitéleket, mert a halogatással, félszeg intézkedésekkel megtörténhetik: hogy ó Felségének birodalmi háborúval támadtatnak meg az előtt, semhogy a kornak megfelelő és az állam anyagi erejével öszhangzásban levő javítások tetteleg életbe léptek volna.

Egy nézponot szem előtt kell tartani mindig, ez pedig az: hogy az ütöközetre kész hadcsapatok szervezetét bolygatni addig nem tanácsos, míg az újonnan életbeléptendő rendszer szerves működése berendezve és megindítva nincsen; azaz: hogy Magyarország és Ausztria ütöközö képességét gyengíteni egy percze sem szabad.

A seregnek először olyannak kell lenni szervezetében, hogy hivatásának t. i. az állam megvédésének megfelelőhessen;

másodszor olyannak, hogy a nemzet biztosítva érezze magát az iránt, miként a hadsereg nem fog jogainak és szabadságának elnyomására használtathatni;

harmadszor, hogy a nemzet és hadsereg ugyanegy szerves testnek tekintsék magukat, mely együtt érez, együtt szenved, együtt örvend a diadalnak; melynek becsülete és gyalázata egyiránt illeti a haza minden polgárát;

és negyedszer, hogy a hadsereg költségei összhangzásban legyenek az államok bevételeivel, nehogy az eszköz, mely az állam megvédésére és fentartására van szánva, mint a sas rágódván Prometheus máján, annak életképességét támadja meg.

Ha a föntebbi pontok bővebb kifejtésénél netalán untató találnék lenni, mentsék ki önök a tárgy fontosságával és azzal, hogy e kérdéssel életem legkomolyabb perczeiben

foglalkoztam. Igyekezni fogok a részletezést mellőzni, a mennyire ezt nézeteim kifejtése mellett tehetem; ha mondok egyetmást, mi netalán kellemetlenül hangzanék, vegyék komolyan nyilatkozatomat, miként nem szándokom sérteni senkit; nevezetesen nem azon tiszti kart, melyben — nem azon lobogót, mely alatt — ifjúságom legszebb éveit töltöttem, és mely iránt, mindamelllett, hogy hazafiúi kötelességem ellenök küzdeni parancsolt, s e parancsnak a mennyire a körülmények s gyenge erőm megengedék, tehetségem szerint eleget tenni igyekeztem, — a visszaemlékezés egy bizonyos kegyeletével viseltetem, melytől egészen megválni annak, ki 1848 előtt az osztrák hadsereg tisztikarában szolgált, és különösen valamely katonaintézetében kapta nevelését, nem igen lehet.

II.

A seregnek olyannak kell lenni szervezetében, hogy a haza megvédésének megfelelhessen. Ezzel azt akarom mondani, hogy a magyar hadseregnek mindazon fegyvernemekkel, osztályokkal, karokkal és intézményekkel kell birnia, melyek egy egységes egész és szükség esetén elkülönítve működő hadsereg kiegészítésére múlhatlan szükségeseek.

A szám-arányt, melyben a hadseregnek

a népesség mennyiségéhez, s a hadseregben az egyes fegyvernemeknek egymáshoz kell állani, nem határozhatjuk egyedül hajlamunk és belviszonyaink szerint; azaz, nem határozhatjuk meg úgy, a mint azt kizárólagos anyagi érdekeink és hajlamaink legkivánatosabbá tennék, — figyelembe kell venni szomszédaink támadó képességét, figyelembe kell venni a legújabb hadjáratok tapasztalatait és hazánk téralakzatát, és ha mindezeket figyelembe vesszük, mindazok, kiketárgy felett gondolkoztak, el fogják ismerni, hogy az utolsó hadjáratok, de különösen a legutolsó csehországi hadjárat, előbbeni nézetüket lényegesen módosították.

A számarány: az activ hadsereg a népességnek hányadát képezze? — ha politikai viszonyok nem parancsolják hadtestek felállítását — csak annyiban lehet arányadó, a mennyiben lehetségessé kell tenni, hogy a nemzet fegyverfogható fiai a fegyver használatába begyakoroltassanak. A fegyvernemek számarányára nézve, a lőfegyverek tökéletesítése, a gyalogságnak a lovasság felett eddigelé nem gyanított túlsúlyt adott, s ez által az útközeti modort megváltoztatván, a sik-tüzérségnek szaporítását teszi szükségessé; de ez általános szabály, mely népes, nagyobb-részt eldarabolt és körülkerített földbirtokot, sok szakaszt és fedezetet nyújtó országokban fekvő harcztérre alkalmazható, hazánk nyílt

téralakzatát s különösen tekintve azt, hogy Oroszország számtalan szervezetlen, száguldó könnyű lovassággal bir, mely a háború színterét jelenlétével minden felé elárasztja, nálunk nem juthat érvényre és szükségessé teszi azt, hogy mi is nagyszámú könnyű lovassággal ellensúlyozhassuk amazok működését.

Ezekből az következik, hogy én az általános védrendszer életbeléptetése mellett nyilatkozom. A had-kötelezettség teljesítése alól senkimást nem kívánok kivenni mint azt, ki lélekben vagy testben annyira beteg, hogy szolgálatra nemcsak hogy nem képes, hanem jelenléte által a hadseregnek — s így az államnak — terhére válnék. Polgári állás vagy foglalkozás, a természet szépsége vagy hiányossága különbséget nem tehet. Eltekintve attól, hogy hazáját megvédeni, minden időben a legnemesb polgári kötelességnek ismertetett, a hadiszolgálatépen oly köztelher, mint bármely más adó, s ki az állam jótéteményeiben részesülni akar, kell hogy tartozását is leróvja; tehát semminemű megváltásnak és helyettesítésnek nincs helye, az egyedüli, az állam érdekében megengedhető könnyebítés, a szolgálattétel módozatában található fel; így a lelkészek, tanítók, orvosok, életpályájuknak megfelelő foglalkozást találjanak a hadseregben is; azok, kik test-alkotásuknál fogva fegyverforgatásra nem képesek, szolgálatot tehetnek a kórházakban, fegyver-, lóanyag-, öl-

töny- és készlet-gyárakban; azok, kik testalkotásukban nem eléggé erősek, hogy egy hadjárat viszontagságait és az ezzel járó erőmegfeszítést kiálhassák, szolgálatot tehetnek azon osztályokban, melyek háború idején a vár- és helyőrségek teljesítésére alkotvák; a tanulók, a szülék egyetlen fiai, az államvirágzására nagy befolyással bíró nagy üzlet-telepek és ingatlanok birtokosai rövidebb ideig szolgálván az activ seregben, ottani mulasztásokat pótolhatják hosszabb szolgálattal a tartalékban, s így tovább. Mint mondám, — nem akarok a részletekbe túlságig ereszkedni, és csak azon elv ismétlésére szoritkozom, hogy a hadseregbeni szolgálat kötelessége alól nem menthet ki sem polgári állás, sem a vagyon mennyisége.

Ezekből önként következik, hogy miután én az összes honpolgárokat a fegyver használatába begyakorolni szükségesnek vélem, lehetetlen hogy egész mértékében egyedül a hadsereg soraiban adassék meg az oktatás, mert akkor az állandó csapatoknak oly számosaknak kellene lenniök, hogy egyrészt ezek fentartási költségeit az állam meg nem bírná, — másrészt az összes ifjúság elvonatnék rendes és jövő életpályájára határozó productiv foglalkozásától, mi által épen az állam szenvedne legtöbb károsodást és így az döntetnék meg, mit felépíteni és erősíteni akarunk.

Szükségesnek tartom tehát, hogy a honpolgárai, a nélkül, hogy tartós activ szolgálatot tennének, a kellő oktatásban és gyakorlatban részesíttessenek s e célból rövid egyforma utasításokat kellene adni az iskolatanítóknak, hogy a fiú-gyermekek, az iskolába járva, bizonyos katonai rendbe sorakozzanak, ilyenben tegyenek sétákat; könyveiket, készleteiket, hol szükséges, élelmi szereiket, felöltőjüket, katonai szabályokhoz alkalmazva viseljék; a tanítás közben, rövid időszakokban egyszerű testgyakorlatokat tegyenek; a középiskolákban altiszteknek szükséges ismeretekben oktattassanak; a magasabb tanintézetekben a tisztségre megkívánható tudományok adassanak elé, és az a rövid idő, melyet azután az ifjú valóságosan a zászló alatt töltend, a fegyelem megszokására, a fegyver-használat begyakorlatára s a lehető legegyszerűbbre szorítandó hadmozzanatok s a hadi-szolgalat megtanulására fordíttassék. — Ezentúl állíttassanak mindenféle lövöldék, melyekhez az állam — kellő felügyelet alatt s mérsékelt ár mellett — szolgáltatja a katonai fegyverkezésnek megfelelő lőfegyvereket és lőanyagokat; tüzessenek ki kisebb-nagyobb díjak a legjobb lövészek számára, s mindez hozassék kapcsolatba a katonai területi osztály-rendszerrel (territorial Division) s akkor az egész nemzet megtámadás esetében oly erőt fog kifejthetni, mely

minden leigázást lehetetlenné tesz, s a honpolgáraiban növekedni fog a férfias öntudat s a függetlenségi hajlam, mely mennél inkább terjed, annál inkább biztosítja a szabadságot és az alkotmány tiszteletben tartását.

A mit itt elmondottam, nem újság Magyarországon. A politikai jogosultak: a nemesség, a polgárság, a kiváltságosak személyesen voltak kötelezve a hadszolgálat tételére. Őseink gyermekkoruktól az agg kor hanyatlásaig folytonosan gyakorlották magukat a fegyverben, s csak azon elaltató rendszer, mely lassankint a személyes kötelezettséget zsoldosokra bízta, s a nemzetből kiszakított különös katonai kaszt felállítását tette kívánatossá a hatalmat kezelők részére, puhította el a nemzetet, s rakatta le kezéből a fegyvert.

Most: egy a jogunk, egy szabadságunk és egy a kötelességünk azt megvédeni, most, miután a porosz honvédrendszer által a hatalmasok is arra kényszerültek — ha csak nem akarják megaláztatni magukat — hogy a nemzet összes erejére támaszkodjanak, most megjött egyszersmind az idő, hogy megifjodva és erősödve felvegye a nemzet ismét fegyverét; megvédje trónját, mint önállásának symbolumát és megvédje egyszersmind alkotmányát, mint elsajátíthatlan tulajdonát.

Igy értem én azt, hogy a nemzeti hadsereg mind az állami független-

ség, mind pedig a szabadság leghib-
vebb óre.

III.

A mint mondám, a hadsereg szervezeté-
nek olyannak kell lenni, hogy a nemzet biz-
tosítva érezze magát az iránt, miként az nem
fog saját jogai és szabadságának elnyomására
használtathatni.

E tekintetben az általános védrendszer-
ben, azaz az általános szolgálati köteleesség-
ben és fegyverjogban találok letéve e
biztosíték alapját; de ez nem elég: a hadse-
regnek oly szervezetet kell adni, hogy azt a
kormány a nemzet akarata és beleegyezése
nélkül sem ide bent, sem kifelé oly háborúra
ne használhassa, mely a nemzet érdekeivel
ellentétben áll.

Az alkotmányos nemzetek ebbeli garan-
tiájukat eddigelé az országgyűlésnek újoncz-
és adó- megajánlási jogában keresték; fel le-
het ugyan e jogot a kor-osztály kiállításának
évenkinti megszavazásában tartani továbbá is,
de szerintem ez — idővel — csak formaság-
gá válnék, és így más, hatályosabb garantiát
kell keresni.

Az általános védrendszer életbelépteté-
sével a besorozandó újonczok számának meg-
határozása, a nélkül hogy az egész rendszert

magát megdöntené, lehetlenné válik; mert hiszen, az illető korosztályba eső ifjakkak kivétel nélkül be kell tölteni azon időt, a mely illető hadi-szakok betanulására vagy legalább is a fegyverfogások begyakorlására szükséges; továbbá: a kereteknek, a melyekbe háború esetén a szabadságon levő katonák beállítandók, mindig fenn kell állani.

A szükséges garantiát a következőkben vélem feltalálhatni: A sereg három főrésze lenne osztandó; névszerint: a sorkatonaságra, — a honvédségre, — és a tartalék-seregre; mely utóbbit ismét két részre kell szakasztani: az első és második tartalékra.

A sorkatonaság, a hadsereg azon része, melylyel a király fejedelmi jogával rendelkezhetik, s ennek tekintélyes része a gárda.

A honvédsereget, az összes miniszterium határozata folytán be hivathatni ugyan a zászlóaljok gyűlhelyeire, de az országgyűlés beleegyezése nélkül nem lenne kimozditható az ezred kerületéből.

Az első tartalék állandó keretekkel lenne ellátva; itt lépnek be — béke idején — az ujonczok és veszik első oktatásukat, melyet megnyerve, vagy a seregredek teljes létszámtartására vitetnek át, vagy a nyilván tartó lajstromokba jegyezve szabadságra mennek.

A tartalékhoz más katona mint a betanítandó ujoncz nem hivathatik be, az ország-

gyűlés beleegyezése nélkül, a tartalék e nélkül zászlóalji, illetőleg századbeli székhelyéből nem mozdíthatatik ki. Ha az országgyűlés a hadsereg mozgósítását határozza el, a honvédsereg teljes számmal állítatván fel, a hadvezérség rendelkezésére adatik; a feleszámú honvédek az első tartalék kereteibe lépnek, s az osztályok már kitanított ujonczokkal és az első tartalék lajstromaiban vezetett többi katonákkal egészítettnek ki, mi által a működő sereg gyalogsága háromszoros, a többi osztály több mint kétszeres begyakorlott erőre emeltetik.

Ugyan ez időben lépnek működésbe a második tartaléknak a lajstromokban folyton kimutatott, de békében szolgálaton kívül álló tagjai, s az ujonczok begyakorlása most itt történik; itt állítatnak most fel a tüzérség, lovasság s a többi depot, és már kitanított ujonczokkal fedeztetnek a sorkatonaság, a honvédség és első tartalékban támadandó hiányok.

A második tartalék idősebb katonái, és azok, kik testalkatuk gyengességénél fogva tábori szolgálatra nem alkalmatosak, s e végett irattak a második tartalék lajstromaiba, külön zászlóaljakra vagy kisebb osztályokba sorozva, teljesítik a vár- és helyőrségi szolgálatot.

E szervezet mellett az ütköző hadsereg néhány nap alatt kettős, két hét alatt majd-

nem hármás, begyakorlott erőre emelhető, ezentúl marad a másik tartalék, és végszükségben, a megelőző 18- és 19-dik korosztályok behívása.

Miután a honvédség a törvényhozás beleegyezése nélkül az ezred kerületéből ki nem mozdítható;

miután az első tartalék a törvényhozás beleegyezése nélkül be nem hívható és zászlóaljainak, illetőleg századainak székhelyéből szintén ki nem mozdítható;

miután a második tartalék szintén csak az országgyűlés beleegyezése és rendelete folytán kezdheti meg működését;

miután mind erre a szükséges költséget sem adó, sem hiteloperatio útján beszédni nem lehet, ha azt az országgyűlés meg nem szavazta;

miután a hon minden polgárának tudni és teljesíteni kell a törvényt, a nemzet bíránd minden alkotmányos garantiával az iránt, hogy hadserege saját érdeke ellen ne használtathassék, miglen — népszerű háború esetén — a hadsereg kiállítása mesés gyorsasággal és erő kifejtéssel lehetséges.

IV.

A fentebbi czélt, teljes mértékben, csak akkor érhetni el, ha a hadsereg többi intézményei is olyanok, hogy a nemzet és hadserege ugyan egy szerves testnek tekintheti magát, oly testnek mely együtt érez, együtt működik.

Ezt nem érhetni el, ha a hadseregnek más jelvényei, más jelszavai vannak mint a nemzetnek magának; ezt nem érhetni el, ha idegen nyelv, idegenszerű fogalmak terjesztetnek a legénységénél idegen tiszték, gyakran idegen altiszték által. Ha az, ki a katonát tanítja, vezeti, annak geniusát, nyelvét, szokásait nem ismerve, önmagát — vagy saját nemzetiségét — valami magasb szervezetű lénynek, a polgárosodásra kiválólag képesített nemzet tagjának tekinti, öszhangzást nem érhetni el.

Sajátságos, XIV. Lajos eljárására emlékeztető centralisáló gondolat volt az, a hadsereg minden egyes osztályában a nemzeti typust a lehetőségig eltörölni, s egy általános osztrák nemzetiséget akarni teremteni. E törekvés első határozott nyomait II. József császár idejében találjuk, ez mindinkább mutatkozott, különösen azután, hogy Ferencz császár a német császári czimet letéve, felvette az ausztriai császári czimet.

A francia hadjárat alatt, az utánna következő ellankadásban, e törekvés annál kevésbé tűnt fel, mert a katona-tisztek a hosszú háborúskodás viszontagságai alatt összeszoktak; bal és jó szerencsét osztván, a pajtáskodás — a szó nemes értelmében — oly fokot ért el, hogy a sereg tiszti kara egy nagy családnak tekintette magát. Így, a mig Mária Theresia alatt magyar ezredek, később is magyaroknak nevezettek ugyan a katonai schematismusban, de küljelvényeikben, tisztikarukban, altiszteikben mindinkább elnémetesítették. A magyar zászló felváltatott a Mária képét viselő fehér zászlóval, később a zászló is ritkább lett, és behozatott a fekete-sárga zászló a császári család czimtartójával, az eredetileg a német szent birodalom jelképe gyanánt szolgált kétféjű sassal. És növekedett egy „osztrák birodalmi nemzetiség“, de ez nem állott másokból mint az idősebb katona-tisztekből, hadsereg és államhivatalnokokból, azok gyermekeiből, és azokból, kik ez úton várták és legkönnyebben el is érték a tisztségeket és hivatalbeli alkalmazást; s ezek rajongnak még most is ez eszméért, de a birodalmak lakossága magyarnak, románnak, szerbnek, steyrernek, tyrolernek, lengyelnek, csehnek vallja magát, s az „osztrák egyetemes nemzetiség“ eszméjét a fentebbieken kívül még a főhercegség lakosai sem vették fel, kik magukat felső- és alsó-

ausztriainak, salzburginak, sőt kizárólag bécsinek szeretik nevezni.

Hasonlóan confiscáltattak lassanként a különböző országok és nemzetek sajtószertű institutioi; egy mindenbe avatkozó kormány mély álomba szenderítette a kimerült népeket. A magyar nemzet volt az első, mely felébredt, visszakövetelte nemzetiségét, szabadságát, nemzeti létét; mi által az absolutisták, germanisatorok és centralisálók haragját vonta magára, folyt a küzdelem, felhasználtatott ellenünk minden eszköz, a vesztegetéstől kezdve, a nemzetiségi és vallás-fanatizmus felizgatásával, egész az idegen invasioig. De a lelket megölni, a felkorbácsolt szenvedélyeket féken tartani, természetes ellent baráti szolgálat-tételre felhasználni büntelen nem lehet; megjött az idő, mely a már egységesnek és németnek képzelt Ausztriát majdném atomjaiba porlasztá; s ugyanazon szenvedélyek, melyek ellenünk költettek fel, most főként azok ellen fordúlnak, kik azokat felkorbácsolták volt.

Egy igazság mindinkább terjed, t. i. az, hogy sem az osztrák birodalom, sem a magyar birodalom nem állhatnak fenn, ha az uralkodó nemzetiségi eszmének minden életre képes, eléggé erős organismusában, kielégítő hatáskör nem fog biztosítani, mert a mozgalom csak akkor szűnt meg veszélyes lenni, ha a benne levő súlyok, természetes alap-

zaton találnak nyugpontot; az ezután még szállongó részek, homályosíthatják ugyan a lát-kört, de lényeges változást nem fognak előidézni.

E terjedő igazságbefogadása ellen legtömörebben állanak a hadsereg befolyásos körei, és ez természetes, — a katonai körök nem igen foglalkoznak politikával; nem is igen régen volt, mikor még nem is szerették, ha a katonatiszt a hivatalos „Wiener Zeitung,” „Militär-Zeitschrift“ vagy „Kamerad“-nál egyéb hirlapot olvasott. Ezen urak visszaemlékezve 1847-re Ausztria egységének jelképét a hadseregben keresik, és mert rendszeren hasonlézetű és véleményű egyénekkel találkoznak és társalognak, a szoros subordinatio pedig nem is engedi az alsóbb rétegek bizalmas közeledését, azt vélik, hogy még mindig úgy van, mint volt akkor, a mit ők a régi jó időnek neveznek. — Gondolkozzanak! — Az első lengyel forradalomban néhány altiszt vett részt; a második lengyel mozgalomban számosabb főtiszt és egyes osztályok voltak beavatva; 1848-ban egész ezredek mondották fel az egységes german Ausztriának a szolgálatot, s a kik Magyarország ellen küzdöttek, nagyrészt a nemzetiségi eszme felébresztése által vezettettek a harczterre. Az utóbbi két hadjáratról, és mi történt Olaszországban? nem beszélek. Gondolkozzanak!

Én csak a magyar nemzetről és különösen a magyar fajról beszélek; a magyar politikai nemzetről, mely mint később mutogatni fogom, ő Felsége hadseregének majdnem felét, a magyar fajról, mely jóformán ő Felsége összes hadseregének $\frac{1}{3}$ -dát állítja ki, és kimondom, hogy a magyar nemzet más, mint nemzeti jelvények, nemzeti elnevezés, és nemzeti vezénylet alatt nem fogja többé teljesíteni úgy a hadszolgálatot, mint ezt ezelőtt attól megszoktuk, s ezen állításom ellen nem bizonyít semmit az, hogy egyes vitézek és osztályok hősies tetteket miveltek. Én azt mondó vagyok, hogy a magyar nemzettel ezentúl nagyszerű háborút vinni, más, mint a magyar nemzetsaját lobogója alatt, más, mint a magyar és szabadság érdekében nem lehet, és hogy így, még ha a törvény nem is rendelné, a kizárólagos katonai érdek is azt kívánja, hogy a hadsereg intézményei olyasok legyenek, melyek azt erejének legszívósabb megfeszítésére alkalmatossá tegyék.

Sokkal nagyobb morális erő kell ahhoz, a löfegyverek mostani tökéletessége mellett jó katonának lenni, mint régenten; egy csata követel annyi emberáldozatot, mint azelőtt egy hadjárat, és így az magában nem sokat használ, ha a lajstromok nagyszámú hadsereget mutatnak ki, de nincs meg benne a szellem, mely a harcosokat jóformán emberi erő feletti áldozatkészségre és kitartásra lelkesíti.

Tehát: nemzeti lobogó, nemzeti szabású egyenruha, vezényszó a katonák többségének anyanyelvén, benszülött fő- és altisztek, ez mind szükséges arra, hogy a sorban álló vitéznek bizalma legyen az ügghöz, melyért küzd, bizalma vezetőihez; de még ez sem elég, kell hogy a nemzet maga részvétellel viseltessék háborúban levő fiaiért, hogy részvéljen azok dicsőségében, együtt búsuljon velök a balszerencsén, s ha így lesz, ekkor szívesen fog áldozni annak támogatására, mert az áldozatot önmagának hozza meg.

Ha a hadsereg-osztályok divó elnevezései nem változó egyének szerint, hanem a vidék, törvényhatóság szerint lesznek választva, a melyből kiállittatik a vitézség, az egész vidék érdekekkel kísérendi a nevét viselő osztály sorsát; ha a mellett az ezredek béke idején toborzási vidékükön fognak leginkább (nem kizárólag) tanyázni, a törzstiszteket és századosokat ismeri a vidék lakossága, akkor részvétellel kísérendik azok tetteit, s ez mind arra fog szolgálni, hogy a hadsereg és a nemzetközt meg ne szakadjon az élet szerves kapcsolata, mint azt csak az imént tapasztaltuk, és az idegenkedés helyett éledjen fel a kölcsönös bizalom.

E mellett szükségesnek látom, hogy a hadsereg ne képezzen külön kasztot az államban, mely kivételes törvények alatt, kivételes állást foglal el; nézetem szerint, kivévén

a hadi törvényeket és szabályokat, melyek kizárólag a fegyver alatt állókra és az ott elkövetett vétségekre alkalmazhatók, minden más viszonyaiban, a katona felett ne ítélhesen más, mint a rendes bíró, azon törvények szerint, melyek minden honpolgárra nézve egyiránt kötelezők.

V.

A tekintetben, hogy a hadsereg költségei öszhangzásban legyenek az állam bevételeivel és egyéb szükségeivel, egyelőre csak általános nézeteket mondhatok; a részletezés sok időt venne igénybe, de az egyes polgárnak módjában sincsen beszerezni mindazon adatokat, melyek egy tökéletes hadi budget felállítására szükségesek lennének, s így bármennyire használandom fel azt, a mi kezemenél van, az eredmény csak megközelítő lesz, és nem igényelheti a teljes hitelességet.

A mit elérhetek az, hogy felemlitem azon tényezőket, melyek alkalmazásával a hadsereg — nézetem szerint — jó és olcsó lehet. Az „olcsó“ még mindig igen sok pénzbe kerül, de a legolcsóbb is drága, ha a hadsereg szervezete rossz, mert a rossz — a semminél alig ér többet.

Szólni fogok:

A fő- és altisztekről; az idő minden sza-

kát igénybe vevő szolgálati időről a sorokban; a hadgyakorlatokról; a fegyver-viselésre nem alkalmasak szolgálati idejének felhasználásáról; a ruházatról, fegyverkezésről és felszerelésről; mind erről igen hosszadalmasan lehetne írni, de ezúttal rövid leszek.

A fő- és altisztek, továbbá az oktatók kellő kiképezésére a legnagyobb gondot kell fordítani. Elmondottam már, hogy a nyilvános iskolákban mint kell előkészíteni az ifjakat e tekintetben, azt nem is említem, hogy a seregben szakiskolák szükségesek, melyekben kitűnő tehetségű tisztek nyerjenek kiképezést, hogy illető szakmájukba mélyen behathassanak; a területi osztályokban állítassanak iskolák, hol ifjabb tisztek, tisztségre készülő altisztek és katonák taníttatnak, az ezredekben a hadszabályok ismertetésére folytatott ezred-, századbeli, fő- és altiszti iskolázást a hadgyakorlat kiegészítő részének tekintem. azon hozzáadással, hogy itt az iskolázás a tettleges gyakorlat idejéből mentül kevesebbet vonjon el.

Nem minden ügyes és derék tiszt, nem minden jó altiszt alkalmas másokat tanítani, oktatni; sőt inkább, épen azon tisztek, kik a haditudományokkal behatóbban foglalkoznak, s a kik tudományos miveltségre törekeshnek, megünják azt, hogy évről évre, mondhatni napról napra, ugyanazon egyszerű fegyverfogásokat, lovaglási fordulatokat tegyék és

téessék a legénységgel; megunják, hogy arra legyen folytonos gondjuk: a szabályoknak megfelelően rakta-e össze pereputtyáját; hajtotta-e össze köpönyegét X vagy Y katonára; nem hibázik-e patkószeg; be volt-e szépen fonva a lovak serénye; az osztálynak hány katonája nem vágtatta ki lovát helyesen az szemle-lovaglásnál stb. stb. mit mind tudni, próbálni, tapasztalni kell, mert a főtisztnak a részleteket ismerni szükséges. De az, a ki ezekbe elmerül, annak szokásává válván, majd ha tábornok lesz, a csata előtti napon is arra lesz gondja: ki van-e pederve a bajusz, nem szabályszerű a barkó; megcserélte-e bakkancsát reggel a fika stb. stb. Az, a ki ilyesekkel fárasztja ki lelkét, az utánjárásban testét, érezhet-e hajlamot tudományos dolgokkal foglalkozni?

Pedig a kicsinyes részletekbe ereszkedő, a szolgálatot és gyakorlatot pedansan követő és követelő tisztekre szintén nagy szüksége van a hadseregnek; ezek igen hasznos tagjai, s a legénység és altisztek kiképezésére, begyakorlására, a fegyelem megszoktatására lényeges tényezők. Ott kell őket tehát alkalmazni, hol leghasznosabban működhetnek; az újonczok betanításánál.

Igy az altisztek közt találkoznak igen bátor, vitéz, szemes, magukat minden viszonyban feltaláló egyének, kik a háborúban és nagy gyakorlatoknál kitűnő szolgálatot

tesznek, de vagy ingerlékeny természetük-nél, vagy annál fogva, mert oktató tehetséggel általában nem bírnak, oktatóknak nem is valók, ezeket eként foglalkoztatni, szintén idő- és pénz-pazarlás, tehát azokat kell kiválasztani, kik az oktatásra kívánatos türelemmel és egyéb tulajdonokkal bírnak. — De tapasztalásom szerint, eleintén sem az altiszt-tól, sem a főtiszttól nem tanul annyit a katoná, mint idősebb vitéz-társától, ki, nem lévén „félelmes“ előljáró — jó szándokú intésekkel, gyakorlati mutogatással vezeti az újonczot a kellő fogások megismerésére.

Az ilyes, az oktatásra különösen alkalmas fő- és altisztekből és közvitézekből alkotandó szerintem az első tartalék kerete (Cadre). Ezen keret folytonosan a vidéken tanyázzék, a melyből veszi az ezred újonczait, ide minden újoncz azon polgári öltözetben jó, melyet rendesen visel; a községnek gondoskodni kell, hogy midőn behivatnak újonczai, mindegyike az idő-változás ellen megvédő ruházattal és lábbelivel el legyen látva. Itt tanulja az újoncz a fegyver használatát, az egyszerű fegyverfogásokat, a közvitéznek szóló szabályokat és katonai törvényt, és marad sorban mindaddig, míg a szakaszban (Zug) szükséges gyakorlatot magaévá tette; ezután szülőföldre visszatér és hon-tartózkodik mindaddig, míg vagy a sorka-

tonaság valamely osztályához végkép be nem hivatik, vagy ha erre szükség nem volna, a tartalék-seregbe nem soroztatik.

VI.

Az újoncznak jelenlét-ideje a begyakorlásnál tehát saját ügyessége és képességétől függ, miből az következik, hogy miután a lakosság legnagyobb része jobb szeret hon lenni és rendes foglalkozását folytatni mint a kaszárnyában tanyázni, már a szülők is azon lesznek, hogy fiuk a kellő előkészülettel menjen az osztályhoz, — ott mentül kevesebb időt töltsön és mihamarább térhessen vissza házi tűzhelyéhez; hasonló vágy ösztönzi az újonczok legnagyobb részét, miből az következik, hogy az egyes katonák jelenlét-ideje (Präsenzzeit) a lehető legrövidebbre szorítkozik s ez az államháztartás előnyére szolgál. Továbbá, nem levén szükséges ezen újonczokat ruházattal ellátni, az állampénztár tetemes kiadástól kiméltetik meg.

Ezen rövid gyakorlati idő alatt kellőleg megismerik a tartalék főtisztei, hogy hajlamanál, test-alkotásánál, egyéb tulajdonainál és vagyonosságánál fogva, melyik újoncz, mily fegyvernemhez legalkalmasabb, s ezt a listákban jegyzékbe veszik.

Az ekként begyakorlott és jegyzékbe vett újonczokból pótoltatik a sorkatonaság. Itt, a sorgyalogságnál a jelenlét-időt fél, legfeljebb egy évre, a lövészeknél, tüzéreknél, aknászoknál, lovasságnál stb. egy, legfeljebb két évre vélelmszorítandónak, de ezen egész idő folytonos gyakorlatra és oktatásra használandó fel, ez idő úgy tekintendő, mint a melyben a katonának mindent meg kell próbálni és tanulni, a mire háborúban és ellenség előtt szüksége van. Az ezred legifjabb törzs-, és minden fokozatnak rangra legifjabb tisztjei a sorkatonaságnál alkalmaztassanak, kikre nézve a folytonos gyakorlat hasonlóképen jó iskolaként fog szolgálni; ellenben az altisztek, tizedesek és őrzetők önként tovább-szolgaló és pótdíjat vevő katonák legyenek.

Ezen altiszti keretek teljes számban tartandók, és azok közül, kik itt 4—5 évet szolgáltak és még továbbá is fegyver alatt akarnak maradni, formáltassék a gárda, mely háborúban részint oly „elite“-t képezend, minővel birni — nézetem szerint — minden hadseregnek kellene, másrészt nagy felállításoknál a szükségelt új kereteknek fő- és altiszteket szolgáltat.

A többi közvitézség a sorkatonaságnál békében a rendes létszám $\frac{1}{4}$ -dére szorítható, be nem tudva a nagy hadgyakorlatokat, de nem kell a katona idejét szükségtelen óral-

lásokkal és parádézásokkal elherdálni, hanem azt a félévet, vagy egy évet, a melyet a zászló alatt tölt, jól fel kell használni, mi annál inkább eszközölhető, mert a tanuló közvitézekhez aránylag sok fő- és altiszt van jelen létszámban, ezek tehát váltakozhatnak.

A sorgyalogságnál azok, kik fél vagy egész évet szolgáltak zászló alatt, a második szolgálati év betöltéseig a sorkatonaság lajstromaiban maradnak jegyezve, miután 4 évre a honvédek, ismét 4 évre az első tartalék és további 5 évre a második tartalék lajstromaiba vezettetnek be.

A többi osztályok katonái 1 vagy 2 évet szolgálván helyben a sorkatonaságnál, ennek lajstromaiba összesen 4 évre, s azután 4 évre a honvédség lajstromaiba vezettetnek, s ennek betöltése után a 2-ik tartalékba iratnak át, s így a szolgálattól az első tartalékban egészen felmentetnek.

VII.

A nagyobb hadgyakorlatokra nézve úgy vélem, nem annyira szükséges miként minden évben, minden osztály tartson általános nagy hadgyakorlatot, hanem szükséges az, hogy az a sereg-osztály, a mely nagy gyakorlatot tart, legyen teljes számban, és mindennel úgy ellátva, mintha rögtön ellen-

ség ellen indulna. Továbbá szükségesnek látom, hogy időről időre a területi osztályokban, az egész mobilizálás gyakorlatba vétesék, sorban az egész hadseregben.

A honvédség évenként 4 heti, az 1-ső tartalék 2 heti gyakorlatot tartson, mi célból az első zászlóaljakra, a második századokra vagy zászlóaljakra — a helyi viszonyok szerint — vonandó össze, a 2-dik tartalék 4 napig a század székhelyén tegyen gyakorlatot.

Minden területi osztály, minden harmadik évben tartana sorkatonaságával és honvédségével együttes hadgyakorlatot; e gyakorlat, a katonák beérkezési napjától azoknak hazabocsátásáig, nem tarthatna tovább 5 hétnél, és pedig betudva a honvédek 4 heti rendes gyakorlatát is.

Ha az állam pénzviszonyai majdan engedik, minden 2-dik de legalább minden 3-dik évben, a hadnak egy egész serege, azaz 3 területi osztálya tegyen együttes gyakorlatot; ekkor az egész hadszervezet lábra állítandó, épen úgy, mint ha háborúba indulna az egész, a 2-dik tartalékbeliek végezik a hadgyakorlat ideje alatt a hely- és várórségeket stb., és a mennyire a manevrek combinatiojába belevonhatók, ezekben is résztvegyenek.

Ily együttes hadgyakorlat ideje nem tarthat tovább a behívással és hazabocsátással együtt 5 hétnél; ilyenkor a második tar-

talék katonáit, a helyviszonyoknak megfelelően, rövidebb időre kellene bevonni.

Az osztály-gyakorlatok a dandárnokok és a törzstisztek, a sereg-gyakorlatok a tábornokok és vezérkar begyakorlására és oktatására mulhatlan szükségesek.

Az egész concentrálás valóságos hadjárat i iskola legyen. Már a századok kiindulása székhelyeikből mint száguldó csapat tekintessék, a mint a századok találkoznak, a zászlóaljok és ezredek mozdulatai, mind hadi rendben történjenek, még pedig olyformán, hogy a kitűzött találkozási helyekre egymás mellett vagyis párhuzamosan vonuló osztályok egy seregnek, a szemben közeledők mint az ellen-sereg tekintessenek; ily mód keressék a szomszéd osztályok egymással a csatlakozást; az ellen-osztályok ovatosan közeledjenek stb., ez mind számtalan combinationnak enged tért, mely a tábornokok, táborkar, törzs- és segéd tisztek begyakorlására és tehetségeik megítélésére ad alkalmat.

Hasonlóképen történjék a haza-vonulás, ha majd a találkozás után a hadosztályok néhány nagy mérvű együttes gyakorlatot hajtottak végre. A csapatok jövet-menet bivouacirozzanak, vagy a legszorosabb cantonirungot gyakorolják, a viszonyok szerint magok főzzenek, az ételmi-szereket rendes, az adóba betudandó nyugták szerint részint szál-

litóktól, részint ott, hová épen érkeznek, végük, egy szóval: tanuljanak magukról, a lakosság terheltetése nélkül, gondoskodni.

A nagyobb concentrációkhoz a nem concentrált hadaktól — mint nézők — tábornokok, vezérkari és segédtsztek rendelendők, s oly katona-tiszteknek, kik saját költségükön nyargonczi szolgálatot kívánnak tenni, e célra szabadságot kell adni. Így nyer gyakorlatot a szem, és combináló-tehetséget az ész.

E gyakorlatok annál hasznosabbak lesznek, ha a találkozó pontok meg fognak változtattni, valahányszor egy vagy más sereg-osztályra visszakerül a gyakorlat sora.

Hanem az egész concentratio valódi, még pedig megerőltetett hadgyakorlatokra, nem pedig holmi parádékra fordítandó, ismételve emlitem, mert másként valódi haszontalan kiszivattyuzása az állampénztárnak, mit csak egy példával illusztrálok:

Kevésre mondom, ha egyre-másra 1 katonára fordított költséget, — rangkülönbség nélkül számítva — a concentratio idejére naponta 60 krajczárra teszem; most: egy sereg concentratiojára inditassék ki p. o. 25 ezer ember, ha parádét tart, az előtte való nap készül, ez 15,000 ft, másnap parádézik, megint 15,000 ft, utánna szokás szerint pihen, megint 15,000 forint, és mi volt belőle a haszon? jó-

formán semmi, sőt ha figyelembe vesszük, hogy három napi valóságos gyakorlatot mulasztottak el, kettős kár mutatkozik.

VIII.

Elmondottam volt, hogy az oktatásra legalkalmasb tisztek és altisztek képezendik az I. tartalék kereteit; minden fokozat legifjabb tisztjei s önként tovább szolgáló altisztek teljesítsék a szolgálatot a sorzászlóalj-, illetőleg osztályoknál, a többiek részint a honvéd-zászlóalj és osztályok, részint pedig a II-dik tartalék kereteit képezék.

A honvédek fegyvereiket, felszereléseiket és nagy egyenruhájokat a zászlóalj vagy ezred-depotjában hagyván hátra, a keretek fele fogna ezek megőrzésére és rendben tartására jelenlétben tartatni, mi végre a zászlóalj-parancsnokok, századosok, őrmesterek, csapat-vezetők és csapatonként 2—3 órvezető vitéz elegendő; ezek megkapják egész díjazásukat; a többi honvédtiszt félfizetéssel, az altisztek és legénység pedig kisebb egyenruhájokkal — melyért, ha megkimélve hozzák vissza a gyakorlathoz vagy általános behíváshoz, megfelelő, aránylagos kárpótlást kapnak — szabadságra bocsáttatnak, de jelentés nélkül az ezred, engedély nélkül a területi osztály vidékét el nem hagyhatják.

A második tartalék zászlóalj- és századparancsnokai oly félrokkant vagy régebben szolgáló tisztekből nevezendők, kikre nézve a tábori szolgálat terhes volna ugyan, de a kik helyőrségi szolgálatra alkalmasak; ezek — minden századnál egy őrmester, két altiszt, és a fegyverek és felszerelések rendbentartására szorosan szükséges (4—6) vitéz — egész díjat vegyenek; a többi második tartalékbeli tisztek vidékbeli vagyonos föld-, gyár- vagy más tőke-birtokosok, hivatalnokok, tanárok, stb. legyenek, ezek illetményeket — kivéven a nagy hadgyakorlat vagy háborúi mozgósítás idején — nem kapnak.

A honvédségnél — azok, kiknek a díjazásra szükségük van — és a második tartaléknál osztassanak be az 1848—9 honvéd-sereg azon fő- és altisztei, kik szolgálatra alkalmasak és készek. A fennálló hadseregben is fognak találatni elegendő, kik maguk jelentkeznek $\frac{1}{2}$ díjazás mellett a honvédséghez, díj nélkül a második tartalékhoz; a mennyire ezek száma nem lenne elegendő, illetőleg több főtsízt maradna, a ki a sorkatonaságnál és első tartaléknál nem talál elhelyezést, de egész díját követeli, ezek a honvédseregbe osztatnak és egész díjt vesznek, s a lehetőségig oly szolgálatra rendeltetnek, hol jelenlétük folyton szükséges, mert senkinek sem lehet jogát sérteni; azonban, hogy az új rendszer rendes budgettel mielőbb élet-

be léphessen, az, ki ennek behozatala után előléptetést nyer és ezt elfogadja, ez elfogadás által már önként arra kötelezte magát, hogy ha a sor reákerül, a honvédség tisztikarában fél fizetéssel szolgál tovább.

Hadgyakorlat, vagy valóságos szolgálat-tétel alkalmával, minden fő- és altiszt teljes szabályszerű illetékét veszi.

Minden ezred (vagy kar) sorkatonasága, honvédsége, első és második tartaléka egy egésképez, így egésképezete is egy egység s így meg lesz az egyetértés és ezzel az erő a seregben.

Egy területi osztály összes lovasságának tisztikara képezzen egy egységet.

A gyalogezredes az ezred székhelyén ott, hol a 2-dik tartalék törzse tanyázik, vegye lakását, s innen igazgatja az ezred egész belkormányzatát; a lovas ezredes ott tartózkodik a területi osztály vidékén, hol az a szükséges lovak beszerzésére és létszámban tartására legcélszerűbb. Az ezredesek mindenben, a mi a beladminisztrációt, kiegészítést, újoncsozást, igazságszolgáltatást stb. illeti, fölfelé a területi osztályparancsnok útján a honvédelmi miniszteriummal vannak összeköttetésben, lefelé békében az 1-ső tartalék, háborúban a 2-ik tartalék kelet-parancsnokai által rendelkeznek; a taktikai gyakorlatokban nem vesznek részt, hanem a legidősebb századosok, őrnagyok, al-

ezredesek vezénylenek mint zászlóalj-parancsnokok, kik felett állanak a dandárnokok, és így tovább. Ha a dandárnok elesik, az alezredes vagy rangban legidősb őrnagy veszi át a dandár parancsnokságát.

A zászlóalj-parancsnokok félhavi jelentésekben értesítik az ezredest minden a zászlóaljat érdeklét eseményről, a tiszték, altiszték és vitézség magatartásáról, a támadt hiányokról stb., hogy ez a helyreptelés iránt idejekorán intézkedhessék. Rendkívüli vagy sürgős intézkedést igénylő események, rendkívüli jelentésekben hozandók az ezredes tudomására.

A zászlóalj magában kiegészített oly hadcsapat legyen, mely mindenfelé rendeltethessék, bármelyik más seregosztályba vagy más fegyvernem közé állittathassék a nélkül, hogy a szolgálat egy perczig szenvedne; a kapocs az ezred zászlóaljai között, a székhelyen tanyázó ezredes.

Minden, az activ szolgálatra vonatkozó rendeletek a főhadparancsnokság útján, — minden a beladministratióra, kiegészítésre stb. vonatkozó intézkedések a honvédelmi miniszterium által történnek.

IX.

A mint előadásom elején mondtam, a hadiszolgálatot oly kötelességnek ismerem,

mely egyiránt terheli a haza minden polgárát, s melynek teljesítése alól csak teljes lelki vagy testbeli tehetetlenség ment fel; kell tehát megemlékezni azokról, kik testalkatásuknál fogva megerőltetett hadjárat szolgálatára nem, de helyőrségi szolgálatra még alkalmasak. Ezek a lövésbe begyakorlandók; ezenfölül egy éven át egyszerű közvitési fizetés és ellátás mellett, tartoznak vagy a katonai kórházakban, fegyver-, lőszer-, felszerelés- vagy ruházati-gyárakban szolgálatot tenni; a kik itt feleslegesen, vagy mezei és földmunkával foglalkoztak volt, a főntebbi időt erődítések vagy katonai vasútak, közutak és hidak építésére használandják; hasonlóképen a fegyver alatt szolgáló vitézek gyakorlati ideje, vagy hadjárat alatt, ilynemű szolgálatok tételére behivattathatnak, mely munkálatok a tudományos karok tiszteinek vezetése alatt történnek. Ez úton az állam a szükséges erődítéseket és katonai közlekedéseket tetemes költségkiméléssel és a katonai szabályoknak megfelelőleg fogja létesíteni.

E hadmunkások díjazása nem jöhet a rendes hadi-költségvetésbe, hanem külön számtétellel, a teljesítendő munka, és az arra fordítandó költség-kimutatásával terjesztendő az országgyűlés elé, és ha ez az előírányt helyben hagyja, csak akkor fog fogamatba vétetni. Háború idején azonban a vidéken ve-

zénylő tábornok, a hadmunkásoknak a körülmények szerint fog működést adni.

A katonaság ruházata legyen egyszerű, a célnak megfelelő, jó kelméből készült, s azon katonának, ki azt a megszabott határidőn túl is jó karban és tisztán tartja, illő pénzbeli jutalom adassék. A posztó legyen olyan, hogy a közvitéz és a tábornok ugyanegy darabból viselhessék ruhájukat; röviden: egyszerű és izletes, kevés de jó legyen ruházata mind a tiszti-karnak, mind a katonaságnak, hogy a kiindulásoknál semmiféle haszontalan lom ne terhelje az embert és lovat.

Midőn az újoncz indul egy vagy két évi szolgálattételre osztályához, akkor láttassék el teljes egyenruhával és fegyverkezéssel; adassék kezébe egy könyvecske, melybe az illető darabok száma, értéke, koptatási fokozatos kárpótlása ki legyen mutatva; fegyverét és egyenruháját egész szolgálat ideje alatt tartsa meg, azaz ha a fegyver- és ruhatárban hagyja hátra, az számmával és nevével láttassék el, és más katona azt használatba ne vehesse; midőn a honvédekhez lép át, vagy innen az 1-ső tartalékhoz jut, különböző színű szalag a hajtókán vagy más jelvény teheti a megkülönböztetést, más-ként egy fegyvernem ruhája legyen egyenlő és csak a fővegeken és gombokon alkalmazandó ezredi számok tegyenek különbséget.

Azon újonczok, kik vagy testalkatásuk-

nál vagy más okoknál fogva a sorkatonaság közé nem jutottak, hanem vagy az 1-ső tartalékban maradtak, vagy a 2-ik tartalékhoz tettek át, egyszerűen táj-öltözetükben ruházkodjanak, némi egyformaság elérése és a tisztaság tekintetéből, a ruházat első beszerzésére előre meghatározandó csekély pénzüsszeget s azután a szolgálattétel idejének tartama szerint, némi koptatási díjat vehetnének, miből önként az fog következni, hogy ezreden- vagy legalább is zászlóaljanként a ruházat kevés különbséggel egyenlő lesz, mert a lakosság hazánkban úgy is majdnem egyenlő tájviseletekben jár.

A fegyver, felszerelés és nagy-ruházat minden hadgyakorlat után, a zászlóalj, illetőleg század raktárában hagyandó, az illető katonára számával és nevével ellátva, a mint már említettem.

A lovasság leginkább földmiveléssel foglalkozó, vagyonosabb polgárokból álljon, mert egyedül így lehet kivinni azt, hogy a lovasságnak mint egyharmad jelenlétszáma mellett, mégis az egész begyakorlott és jó lovakkal ellátott legyen; t. i. az a katona, akia sorosztályban 1—2 évet szolgált és lovagolni és lovon harcolni megtanúlt, azaz: otthon érzi magát a ló hátán, az bocsáttassék haza szabadságra, vigye magával lovát és nyereg-szerszámát, letévén az ezred pénztárába a ló és nyereg-szerszám értékét, melyből a lónak

szolgálati idejét általán 10 évre számítva, e pénzösszeg az évek számára fokozatos arányban osztandó el; a ki ezt nem teheti, marad négy évig a sorban és úgy lép át a honvédséghez.

A lovastól szabadságra eresztett katonalovat otthon is csak nyereg alatt járhatja, őszszel a gyakorlathoz beállván, ha lova jókarban találtatott, az évre eső pénzösszeget visszaveszi, — ha egész idejét leszolgálta a ló, az állam részére esik vissza s a katona a szerint, a mily karban került vissza lova, nagyobb vagy kisebb kitüntetésben vagy díjazásban részesül; ha a lovat szolgálatban éri baj, úgy hogy az többé nem alkalmas, a katona más hasonértekű lóval látandó el, ha azonban lovát szabadság ideje alatt rontja el, vagy az ott döglik meg, egész még benlevő pénze a kincstár részére marad, s ő más lóval láttatik el, melynek értékét ismét befizeti az ezred pénztárába; ha pedig bebizonyít, hogy lovát könnyelműségből, elhanyagolás által rontotta el, akkor megfenyítésén felül a lovasság lajstromából a gyalogság lajstromába jegyeztetik vissza, és szolgál 35 éves korának teljes betöltéseig.

Hasonló modorban lehetne véleményem szerint a tüzérségi és hadfogati lovakkal eljárni, s az iránt, hogy az ekként szabadságos katonáknál lévő lovak hol és mi karban vannak? a területi osztály lovassági ezredese viszi

a lajstromokat, a miben őt a fél zsoldon lévő sor- és honvéd-lovastisztek támogatják, kiknél (mindenki a legközelebb helyen lakónál) a vitézek, havonként egyszer jelentkeznek lovaikat bemutatandók.

A lovasság és tüzérség fegyverei és egyéb fölszerelései és nagyobb-egyenruha darabjai szintén a illető fegyver- és ruhatárakban hagyandók.

X.

Úgy a mint a hadsereg szervezetében és az idő felhasználásában mindent el kell követni, hogy a lehető legnagyobb megtakarítások történjenek, úgy van ellentétben a hadsereg kiadásainak oly része, melyben fukarkodni nem szabad, s ez a fegyverkezés, fölszerelés és a töltény-készletek.

Semmi sem ingatja meg inkább a katonáé bizalmát saját tehetségében, mint ha azt tapasztalja, hogy a fegyver, melyet ő használ, rozsbabb szervezetű és készletű, mint az, melyet ellene alkalmaznak; semmi sem keseríti el úgy a katonát, mint ha azt veszi észre, hogy a kiosztott töltények elázott vagy elállott puskaporból készülvék, vagy az ágyúlövegek nem oly tökéletesek, hogy a kellő perczen robbanjanak szét, és így ő annak, a ki ő benne a lehető legnagyobb kárt teszi,

nem felelhet meg egyenlő mértékkel vagy még hatályosabban.

Nem szabad tehát az iránt fukarkodni, hogy minden néven nevezendő fegyverek a czélnak megfelelők s lehető legjobbak legyenek, hogy a töltények és lövegek nemcsak jó anyagból és a mértékek szigorú megtartásával, hanem egyszersmind úgy készüljenek és legyenek csomagolva, hogy azoknak a hosszabb heverés a raktárakban, vagy a nedveség egyhamar meg ne ártson.

Kell, hogy a sereg egy központi tudományos intézettel birjon, melynek feladata a fegyverkezés s általán a hadászat körébe vágó találmányokat világszerte figyelemmel kíséreni és mindenféle kísérleteket tenni, hogy az — de csakis az — a mi jó, a hadseregbe bevétesék; ezzel kapcsolatban kell hogy mindenütt, hol háború foly, a vezérkar s a különböző fegyvernemek egyes kitünő tisztei jelen legyenek és mindenről mit tapasztalnak, észleleteiket függetlenül és közvetlen a főhadparancsnokságnak beküldjék, mi után e jelentések az említett tudományos osztályhoz adasanak ki.

Ez alkalommal meg kell említenem azt is, hogy nézetem szerint nem szükséges sok vadász-zászlóaljat állítani, hanem igenis kellene egyes, csekélyszámú lövész-csapatok, melyek kitünő lövészekből álljanak; ezek láttassanak el a lehető legjobb lőfegyverek-

kel, s gondoskodni kell az iránt, hogy ne fárasztassanak ki podgyászuk czipelésével és haszontalan ide s tova járkálással, hanem úgy jussanak az ütköző helyre, hogy vérük és idegeik a lehető legnagyobb nyugalomban legyenek. E lövészeket kimélni, felőlök mindenben gondoskodni kell. Az előny, mely ily csekély számú, de kitünő lövészcsapatok felállításából önként következik, szembeszökő s magyarázgatásra nincs szükség.

Minden sereg (Armee-Corps) területén erődített helyen legyen a főraktár, melyben a főszükségletek és különösen a tartalék szükségletei felhalmozassanak, hasonlóképen minden területi osztály és ezred székhelyén legyenek megfelelő fegyver- és ruha-raktárak. A készletek, a magán ipar útján, a hadmunkások felhasználása mellett állitassanak ki a lehetőségig a területi osztályok és ezredparancsnokságok útján, ez által ki fog fejlődni a megfelelő industria mindenfelé, s a hadkészletek kiállítása nem fog csökkenni akkor sem, ha az ország nagy részét elfoglalta az ellenség.

XI.

Legnehezebbnek látszik az átmenet az egyik rendszerből a másikba; és bizonyosnak vélem, hogy azok, a kik a régi malombani

órléstől nem tudnak elszokni, azzal fognak előállani, hogy az ezredeknek átszállítása hadkiegészítő területökre csak lassanként történhetik meg, mert másként általános mozgást idézne elő és ez rendkívül nagy költséget s a tacticalai beosztásban zavart okozna. A törvény azt rendeli, hogy béke idején a magyar katonaság hazájában legyen elszállásolva, és a nem magyar csapatok eltávolításának, itt tehát okoskodásnak nincs helye; meggyőződésem, hogy az erre fordítandó költséget hazánkban a nagy többség szívesen megfizetné. Én, ha szavazásra kerül, megszavazom e költséget, és kész vagyok nagyobb terheltetésért a felelősséget elvállalni.

Miután azonban szól a méltó panasz, hogy a közterhek nagyok, és ezek aránytalan nagy részét a hadi kiadások emésztik fel;

miután bizalmatlanság uralkodik különböző körökben, s úgy látják, hogy a sereg haza szállítása tudom is én miféle bonyodalmakra adhatna alkalmat;

ajánlok egy eljárást, melyet ki lehet vinni minden rendkívüli költség nélkül, és a mely a jelzett aggályok elhárításával lehetséges. Ennek elfogadásával a magyar hadsereg nagyobb része még ez évben itthon lesz, és két év leforgása alatt a törvény egész mértékben végre lesz hajtva az állam minden különös terheltetése nélkül. — A végrehajtás

megkezdése oly tetemes mérvben mint a mi-lyet ajánlani fogok, a nemzetet is meg fogja nyugtatni az iránt, hogy nem pusztá szó, nem pusztá ígélet a mit a kormány részéről e tekintetben hallunk.

A gyalog-sorezredeknek jelenleg 4 zászlóaljuk és egy depot osztályuk van. 3 zászlóalj távol van toborzási helyéről, a negyedik és a depot annak székhelyén vagy közelében tanyázik. A katonák mintegy 2 és negyed évig szolgálnak helyben, sokan rövidebb ideig.

Nemsokára bekövetkezik az újonczozás.

A helyett, hogy a szabadságra, vagy végkép elbocsátandó katonák helyett az újonczok ismét messze földre küldessenek, a még jelenlét számban maradó vitézek a 3-ik zászlóaljból tétessenek át az 1-ső és 2-ik zászlóaljba, ellenben a két zászlóaljból az elbocsátandók osztassanak be a 3-ik zászlóaljba; ez utóbbi zászlóalj fő- és altiszteivel, szóval egész keretével együtt szállittassék toborzási kerületébe, hol az elbocsátandó legénységet haza eresztvén, majdan az újonczokat vonja magához és lesz belőle az új rendszer 1-ső tartalékjának 1-ső zászlóalja, a helyben lévő depot-keret lesz az új rendszer 1-ső tartalék 2-ik zászlóalji keretének kezdete.

Az ügyis honnlévő 4-dik zászlóalj kerete két részre osztassék és kiegészítettvén a fent érintett módon két zászlóalj keretére, képe-

zendi a honvéd-zászlóaljok kereteit, melyek soraiba sorozandók mindazon katonák, kik 3 évnél többet, de 6 évet még nem szolgáltak, az önként beálló honvédek, s a mennyire a zászlóaljok létszáma ezekből ki nem telnék, pótoltsák a hiány a reservisták közül.

A fennmaradó reservisták, azaz a kik már 6 éven túl szolgáltak, irassanak az 1-ső tartalék lajstromaiba.

A 2-dik tartalék keretei pedig oly módon állittatván össze, a mint azt egy megelőző cikkemben magyaráztam, azok betöltése 10 éven felüli reservistákkal, önkéntesekkel és a gyöngébb testalkatú újonczokkal történjék.

A következő években az 1-ső és 2-dik zászlóaljok hazaszállítása hasonló modorban történhetik, a mennyiben egy részük nagyobb hely- és várórségekre vagy seregfölállításokra nem volna szükséges.

Hasonló lenne az eljárás a lovasságnál és többi osztályoknál, s így megtörténhetik az egész átalakulás a nélkül, hogy a hadsereg egy perczre szenvedne útköző képességében, mert a zászlóaljok nem alteráltak, pedig ez azon taktikai unitás, melynek a harcban önállólag és külön vezetve kell működnie. Semmi nehézséggel nem jár a dolgot úgy elintézni, hogy mind a régi állomásokban maradó, mind a hadkiegészítési kerületekbe visszatérő csapatok 4—6 századból álló zászlóaljakat képezzenek, a mi — mint ezt

minden ahoz értő katonának el kell ismerni — a hadmozzanatok (taktische Bewegungen) kivitelében különbséget nem tesz.

Ugy vélem, a lovasságnál és tüzérségnél már jelenleg is lehetne kísérleteket tenni a tekintetben, hogy vagyonosabb katonák — befizetvén a ló értékét, azt magukkal vive — bocsáttassanak szabadságra, s ezek képezzék az átmenetet a honvéd-lovassághoz és tüzérséghez, számuk öregbednék önkéntesek által és a következő ujonczozás alkalmával.

Ha a törvényhozás netalán e rendszert elfogadná, annak életbeléptetését aként kellene eszközölni, hogy a lehető legkevesebb magánérdek sértessék meg, s így azok, kik az eddig divatozó ujonczállítási szabályoknak eleget tettek, ne terheltessenek másod ízben. Rendesen három korosztály állittatik be az újonczok kiadására; a 20 és 21 évesek a sorkatonasághoz, a 22 évesek az 1-ső tartalékhoz lennének sorozandók; mind a három korosztály gyöngébb testalkatású, de fegyverviselésre alkalmas újonczai a 2-ik tartalék lajstromaiba lennének irandók. A jelenleg szolgálatban levő katonaság pedig aként lenne beosztandó a sorkatonaság, honvédek és 1-ső tartalék lajstromaiba, mint azt fölebb említettem, s a hiányok betöltésére önkéntesek felhivandók, kik, a mint a fegyverbe begyakorolták magukat, szabadságra mennének. Ezentúl a rendszer maga magát tartja fenn.

XII.

Az átmenet főnehézségei közé tartozik feltalálni azon sok tisztségre alkalmas egyént, kik a szolgálat terhét az állampénztár terhelhetése nélkül elvállalják, mi annál nehezebb, mert jelenleg a haza polgárai és a hadsereg tisztei közt idegenkedés létezik; de mivel én hazám érdekében kívánom ezen idegenkedés megszüntetését, elmondom e tekintetben is nézeteimet.

Elmondom, mi módon vélném e czélt mielőbb elérni; miként sok keserüséget eltemetni, mely joggal és a nélkül, itt és ott is, túlbuzgók és ügyetlenek által új meg új cselekményekkel tápláltatik. Pedig így nem fogja egyik fél sem elérni azt, a mire törekszik.

1848—1849-ben és azután sok igazságtalanság és méltatlanság történt rajtunk, a hol csak lehetett, visszaadtuk a kölcsönt. A hadsereg tagjainak, tisztikarának rideg visszautasítása minden hazafias családi körből s az elvonulás a hadi szolgálatból, voltak a visszatorlás külső jelei. Ez odáig helyesen történt, míg a hadsereg nem volt előttünk más mint az absolutismus végrehajtója.

De nem a katona és a katona-tiszt okozták az absolut rendszert.

Tudom, miként 1849 végén és 1850 elején „a katona-párt“ és köztük Radetzky

azt szorgalmazta, hogy vissza kell adni Magyarországnak 1848 előtti alkotmányát; és voltak tábornokok, kiket megnevezni jogom nincsen, kettő közülök nekem mondotta személyesen, kik azt kívánták, hogy az 1848—9 magyar hadsereg mint olyan organisáltasék újra, rendeztessék és illesztessék be ő Felsőge összes hadseregébe, és azon meggyőződésüket fejezték ki, hogy e két intézkedés Magyarország és a dynastia között a bizodalmat örökitené meg, s a hadsereget addig nem ismert erő-kifejtésre képesitené.

Ez egyébiránt nem új nézet az osztrák hadseregben, savoji Eugen ugyan e politikát tanácsolta.

E kizárólag katonai párt kisebbségben maradt, és győzött azon politika, mely alatt szenvedtünk.

Hogy a hadsereg parancsnokai és tisztei között igen sokan részvétellel és méltánnyal voltak irányunkban, tapasztalhattuk a fogóságban vagy besorozáskor; igaz, volt másféle is elég — de hogy ha tény, hogy a hadjárat után mindjárt, tehát ingerültségben nyilvánultak ilyes nézetek és érzelmek, miért ne tehetném fel azt: hogy jelenleg, azon keserű tapasztalások után, a melyek ő Felsőge hadseregét érték, ne legyenek sokkal többen, kik hasonló véleményen vannak; sőt tapasztalám, hogy a hadsereg legműveltebb tisztei között találtak sokan, kik azt ki is mond-

ják: hogy Magyarország megnyugtatósa, különösen a magyar faj megnyerése nélkül a két birodalom hatályos külháborút nem vihet.

Csak tőlünk függ e nézetet — épen azért mert igaz — az egész osztrák császári és magyar királyi hadseregben elfogadtatni, ha t. i. azon tiszteket, kik hozzánk közelednek, nem utasítjuk vissza, hanem — megtartva a társadalom illem-szabályait — higgadtan elemezzük álláspontunkat és kimutatjuk, hogy az osztrák birodalom érdeke épen úgy mint a magyar birodalom érdeke nem lehet más, mint hogy a hadsereg erős és ütközőképes, s a mellett drága ne legyen.

Továbbá: meg kell szünni az elvonulásnak a hadi szolgálatból. Mi azt követeljük, hogy hadseregünkben nemzeti tisztetek legyenek, és ez helyes; de akkor képezni kell tisztségre való egyéneket. Hadseregünk főrészében az új szervezetnél sem állhat másból, mint azon ezerekből és osztályokból, melyek a magyar korona területén egészítettnek ki; másként beosztva, kiegészítve a hiányzó osztályokkal stb., de magvát az új szervezettel hadseregnek nem képezheti más, mint a mostani ezredek.

Az azokban szolgáló tisztetek legnagyobb része nem a magyar korona országainak területén született; igen, de tisztét az eddig a seregben divó előléptetési és kinevezési rendszer szerint jogosan foglalja el, és szolgálat

tétele által személyes jogokat szerzett a továbbbszolgálásra, előléptetésre, nyugdijjazásra, díjpótlékra, kitüntetésre stb., a melyeket respectalni kell.

De még egy baj van: épen mert a 48 előtti időben kevés magyar ember szolgált a kapitányságnál tovább — ifjainknak tetszett a katona-tiszti élet, de a komolyabb férfi hasonlításokat tett az alkotmányos Magyarorszag és az absolut Ausztria között, meggondolta állását, és vagy quétált, vagy pensio ment, a kik ott maradtak, jó formán megtagadták nemzetiségüket és általános osztrákoknak vallották magukat, vagy természetes hajlamuknál fogva absolutisták; s azok, a kik nem tudták így alkalmazni magukat, üldözésnek voltak kitéve, — 1848-ban a császári hadseregből tömegesen léptek a tisztek a magyar királyi hadseregbe, 1849 óta pedig igen igen kevés művelt honpolgár szolgált tovább a császári hadseregben, mint a mennyi ideig kénytelen volt szolgálni. Mind ebből az következik, hogy most még sokkal kevesebb magyar főtiszt található mint 1848 előtt.

Mind e tekintetek tehát azt teszik szükségessé, hogy az átalakításnál, az ezredeken jelen szolgáló tisztek, a kik ott akarnak maradni, ott szolgáljanak tovább; de feltételül kell szabni mint a legközelebbi újonczmegajánlás alkalmával, hogy ezentúl a magyar hadsereg csapataiba oly egyén tisztnak nem

nevezhető, a ki nem alattvalója a magyar koronának, és nem beszéli azon nyelveket, melyek ezredében uralkodók.

Hogy ez lehetséges legyen, szükséges, miszerint a művelt magyar ifjak ne vonakodjanak továbbá a hadi szolgálattól, hanem lépjenek be azon szándokkal, miként ez lesz életök pályája, és műveljék ki magukat erre minden tekintetben. Nincs ok továbbá elvonulni. Koronás királyunk, felelős magyar kormányunk van, a törvény a magyar hadsereg szervezését elrendeli és az országgyűlésnek tartja fenn az intézkedést; lehetővé kell tehát tenni azt, hogy e nemzeti alapra építendő szervezkedés megtörténhessék a nélkül, hogy ő felségének az osztrák császárnak és magyar királynak hadserege ütköző képességében hiányt szenvedne.

De idősb tisztekre is van szükség, a kik a magyar fegyverek fénykorát s a magyar hadsereg hazafias szellemét képviseljék, — és: igazságosnak kell lenni.

A kormány nagy hibát követett el, midőn ő Felségének kegyes actusát a honvédtügyben, néhány megrögzött, avúlt előítéletekkel eltölt tábournok orrfintorgatása miatt elkendőzgette.

Nyiltan kimondom, a gyötrelmes évek után az első percz, melyben kielégítettnek éreztem magamat az volt, midőn ő Felségeik ebbeli rendelkezését hallottam. A béke olaj-

ága volt ez, melyet letettek ők hazám oltárára, s áldoztam én is. E magasztos tettüket nem feledem el soha.

De elkeserítette a kormány és az országgyűlési többség e békepocharat; felteszem, hiszem róluk, nem rossz szándokból. Megtörtént.

Ha 1849-ben Magyarország alkotmányát tisztelték volna úgy mint most;

ha a magyar hadsereget rendszeresítettük és szabályoztuk volna akkor úgy mint most meg kell tenni — nem érnek czélt a halogatással, elébb-utóbb meg kell tenni;

akkor az osztrák hadsereget nem érte volna az a sok szerencsétlenség, a melyen keresztül ment.

A honvédek okozták-e azt, hogy nem respectáltattak Magyarország jogai? Nem tettek ők mást, mint védették Magyarország önállóságát, alkotmányát; engedelmeskedtek a magyar nemzeti kormánynak, és ha a nemzeti kormány csakugyan hibát követett el — ha — felteszem — csakugyan el lett követve a crimen lesae majestatis — ne fürkészsztük az okokat — most midőn fátvált boritunk a múltakra, s az in effigie felakasztottak járnak ki és be a király palotáján, most az eszközös bűnös marad, és egyedül az eszközlők támadnak föl Phönixként hamvaikból?

Nem mondom én azt, hogy vak eszközök voltunk. Öntudattal, azon teljes odaadással,

hogy nemzetünket hiven szolgáljuk jó vagy bal sorsában, nem praemeditálva, utógondolat nélkül állottunk hazánk zászlója alá és nem hagytuk el nem is fogjuk elhagyni soha; ott hol az lobog, ott sorakozunk.

Bizottság állítandó fel a cs. k. hadsereg és a honvédség törzstiszteiből, mely előtt jelentkezzenek azon honvéd fő- és altisztek, kik vagy tovább szolgálni akarnak, vagy nyugdíjra tartanak igényt. A kiknek jelleméhez kifogás nem fér, testi tehetségük szerint a honvédségnél vagy a második tartaléknál alkalmaztassanak, avagy láttassanak el rendes nyugdíjjal; azok, kik csakugyan honvédtisztek voltak, de erkölcsileg megölték magukat, részesítenek egyszer mindenkorra kegyadományban.

A vitézség közül azok, kik szolgálatra alkalmasok és szolgálni akarnak, alkalmaztassanak és soroztassanak be, a rokkantak láttassanak el úgy mint más rokkant katonák, az özvegyek részesüljenek kegyadományban — megígérte a nemzet.

A kik sem tovább szolgálni, sem nyugdíjra vagy kegyadományra igényt emelni nem akarnak, azok önként lemondanak jogukról. Volenti non fit injuria.

Mind ezt csak azokra vélem alkalmazhatónak, kik 1848—1849-ben rendes magyar hadcsapatban szolgáltak s a zászlóra felesküdtek; a többi önkéntes, nem honvéd s a

volontairekról egy állam sem gondoskodik tovább.

Uraim mindkét táborban: szűnjenek meg egymást ellenségnek nézni, nagy válságok fognak bekövetkezni. Az igazi jó katona annál nagyobb tisztelettel viseltetik volt ellensége iránt, mentül vitézebben harczolt, és tiszteli a szerencsétlenséget. Tiszteljük egymást, engedjünk a viszonyok hatalmának, hogy a próbáltatás napjain egymás mellett, egymásiránti bizalommal harczolhassunk közös Fejedelmünk és mindkét állam ellenségei ellen.

Szeretett véreim! gondoljátok meg, hogy az aradi vértanúk egytől egyig, a pozsonyi Gruber és Mednyánszky osztrák katona-tisztek, többen nem is magyar születésű osztrák katona-tisztek voltak. Gondoljátok meg hogy Klapka, Perczel, Vetter, Görgey, Kmetthy, Gáspár, Czecz, Pap, Lukács, Mack, Máriassy, Sréter, Dessewffy, Földváry stb. stb. — ki nevezhetné mind el őket, kik a magyar névnek becsületet és dicsőséget szereztek — hogy ezek mind császári királyi tisztek voltak. Gondoljátok meg, hogy a reform polgári áldozatai és előharczosai közt számtalan cs. k. katona-tiszt volt azelőtt, hogy a politikai térrelépett, így: Batthyányi Lajos, Csányi László, Széchenyi István, Beöthy Ödön stb. stb. ez gondolom eléggé bizonyítja azt, hogy az egyenruha alatt

nem szünt meg a szabad férfi hazáját és a szabadságot szeretni.

És önök, császári királyi hadsereg tisztjei! nem érzik önök, hogy ama hősök tetteiben, hogy dicső emlékekben, hogy szellemi emeltségükben önök is részesülnek? nem érzik önök, hogy a kornak éledő szellemét jelzik azok a hadseregben. Az újkor szellemének győzelmét hirdetik ők a megcsontult előítéletek felett. Azon szellem hirdetői ezek, mely nem zsoldért szolgáló fegyvereseket, hanem a nemzetek függetlenségeért és jogaiért helyt álló fegyveres szabad polgárokat lát a katonákban.

XIII.

Sokan, különösen a jelen hadsereg tisztjei, azon aggódnak, hogy ha oly rendszer fog életbe léptettetni, melynek rendszere a geographiai fekvésnek megfelelő seregekre, s a nemzetiségi viszonyoknak megfelelő területi sereg-osztályi rendszerre van építve, ó Felsége az osztrák császár és apostoli magyar királynak hadseregében meg fog szünni a szükséges egység és ez által szenvedni fog a hadseregnek hatályossága.

Én e nézetet nem osztom; eltekintve attól, hogy a legutóbbi hadjáratok, a melyekben a hadsereg mint annyira egységes testü-

let szerepelt, a mennyire 1848 előtt sohasem volt tömörítve, nemigen kedvező tanúbizonyságot tettek a hadsereg centralisációjára mellett; én következtetéseimet legegyszerűbben magából az emberi természetből merítem.

Addig, míg a katonának fizetése, kenyere s egyéb szükséglete rendesen kijár és laktanyáján az idő viszontagságai ellen meg van óva, vagy a háborúban a szerencse kedvezvén, a nélkülözéseket a diadal mámorja enyhíti: addig rendén van minden, a fegyvellem nem bomlik fel, s a visszatartózkodó vagy daczó elemek is — a többiek által elragadtatva — teljesítik kötelességüket.

De ha a dolgok rosszúl kezdenek menni, ha a nélkülözés és a szenvedett vereség felbontja a fegyelmet, és a tartózkodó és daczó elemek nem érzik többé a disciplina bilincseit: akkor a veszteség és a vereség annál nagyobb, ha a hadsereg önmagában hordozza felbomlásának csiráját.

Már például azon magyar katona, ki a közel múlt 17 esztendőben minden rosszat és terhest, sőt magát a besorozási rendszert, és így saját katonáskodását a centralisáló és germanisáló németek bűnéül róvta fel; vagy az a román és szerb ifjú, a kit éveken át mesterségesen tanítottak a magyart gyűlölni, — hogy fogna szeretettel és ragaszkodással viseltetni német és magyar előjárói iránt, kik vele beszélni sem tudnak? hogy ne tá-

madna benne az a természetes vágy, megboszúlni magát képzelt zsarnokán a mint erre alkalom nyilik?

A műveltségnek magasabb foka kell ahoz, mint a milyet a tömegekben lehet találni, hogy megbocsáthassa az ember a szenvedett vagy képzelt bántalmakat és meg tudja különböztetni: ki volt valódi sértője és ki a sértő eszköz? pedig arra, hogy a helyzet tiszta felfogása általánossá váljék, arra idő kell és az, hogy a gyanút ébresztő okok szorgosan kerültessenek.

De kérdem: van-e a magyar birodalomnak — van-e az osztrák birodalomnak ideje várni?

Szerintem nincsen, két oknál fogva: mert nem hiszem, hogy hosszas lesz a béke; mert ha béke lesz is, a hadsereg jelen költségeit nem bírja meg a két állam. Az új hadszervezetnek tehát meg kell történni, és kizárólag katonai szempontból felfogva, azt a lehető legerősebbé kell tenni, s így a nemzetiségi eszmét nem szabad tovább működtetni mint feloldó — hanem használni kell mint felvillanyozó szert.

Ha a tiszt katonáinak nyelvét, szokásait, gondolkozási módját ismeri, ha az alatta szolgáló vitézségben sokan vannak, kiket személyesen, vagy kiknek szüleit, rokonit ismeri,

másrészt a legénység hasonlóképen ismeri tisztjét és tulajdon vérének vallja;

ha a katonát nem idegen nyelven vezénylik, gyakorolják be s tanítják, mint az jelenleg történik, hanem a vezényletben, az oktatásban magában befoglaltatván a cselekvény értelme, a vezényszót megérti a katona, az múlhatlan sokkal előnyösebb, mint ha azt egyedül hangzása után ismervén meg, reá nézve ugyanegy értékű csak hogy nehezebb megtartani a trombitával és dobbal adott jelekkel.

Az idegen vezényszóból két hátrány származik: először az, hogy az újoncz betanítása tovább tart s így több pénzbe s idővesztésbe kerül; másodsor az: hogy a tökéletesített fegyverek oly hadakozási módot tévén szükségessé, melyben a katona egyénisége nagyobb szerepet játszik mint az előtt, melyben nem csak a commandosóra tett mozdulatok, hanem a vezetők intései s útmutatásai az irányt-adók, ez pedig sikeresen lehetetlen, ha a katona és tisztje nem értik egymást.

Úgy vagyok meggyőződve, hogy a hadsereg ütköző-képességét legtávolabbról sem fogná gyöngíteni, ha a zászlóaljok a vidék uralkodó nyelvén, a sereg-osztályok a területi osztály uralkodó nyelvén, a seregek az ország nyelvén vezényeltetnének és csak a fővezérségtörténnék németül, a miből azt kö-

vetkeztetem, hogy a magyar hadseregben minden főtszt az ezred területén divatozó nyelveket kell hogy beszélje, — az ki törzstisztségre aspirál a magyar nyelvet megtanulja, s az, ki a táborkarban vagy a tudományos osztályokban szolgál, egy szóval vezérségre aspirál: az németül is tudjon, mert ez ő Felsőége hadseregének okvetlen közvetítő nyelve.

Két oldalról nem helyeslik e nézetemet.

Magyar részről, és a hadsereg vezérsége részéről. Épen ebben találom annak bizonyítékát, hogy nézetem helyes.

Hallottam: micsoda? a német vezényszót, német fővezérséget akar! — (s ezt követik azon eszmék, melyek osztogatásával sokan oly bőkezűen és meggondolatlanul bának) — Válaszom:

Közvetítő nyelv szükséges. Ha nekem betudja bizonyítani valaki azt, hogy a hadsereg jobb lesz, ha abból a jelen szolgálatban álló nem magyar származású, vagy nem magyar faj, vagy magyarul nem tudó tiszteket és altiszteket eltávolítjuk, és a hézagokat kipótoljuk (nem is tudom: kivel? mert oly sok egyén kellene, tehát) nagyrészt most szolgáló altisztekkel és tudatlan, tapasztalatlan ifjakkal;

ha nekem be tudja bizonyítani valaki azt, hogy az 1848|49 hadjáratban a régi huszárok nem voltak jobbak mint az új ezre-

dek; hogy a Dom-Miguelék, Vasak, Prinz von Preussenek, Hessen-Homburgok stb. nem voltak oly vitézek mint bármely honvédszászlóalj, pedig ezeket németül commandirozták;

ha be tudja nekem bizonyítani valaki azt, hogy az aradi vértanúk és többi jeles tábornokaink rossz hazafiak voltak, pedig ezek leginkább németül vezénylettek és vezéreltek: akkor megadom magamat.

Én a vezérletet és vezényletet a dandárban (Brigade) és fölfelé németül tartanám meg, mert akkor lehetséges minden fennakadás nélkül, a legkülönbözőbb hadosztályokat összehangzásban működtetni; az adminisztrációt a területi osztály parancsnokságától lefelé az ezredek nemzetiségei nyelvén, fölfelé az ország nyelvén vinném.

A dandárnok ritka esetben vezényel saját hangjával, ő értesíti a zászlóalj- és osztály-parancsnokokat a teljesítendőkről és trombita-szóval jelzi a kivitelt; ez így van a gyakorlatoknál és még inkább ütközet alatt, midőn a tüzelés lehetlenné teszi a nagyobb hadtestek vezényletét emberi hanggal.

A német nyelvet úgy tekintem ő Felső-gének az osztrák császár és apostoli magyar király hadseregében, mint tekinti a francia nyelvet a művelt világ egymás közötti érintkezésében. Senkinek sem derogál ennek használata, pedig a francia nemzet, összeha-

sonlitva csak a kis Európa lakosságának számával, roppant kisebbségben van. Mi adta a francia nyelvnek ez előjogot? az, hogy e nemzet mindenben, és így nyelvének kimivvelésében is elől jár. Ki tagadhatja, hogy a németek a monarchia mindkét államában kisebbségben vannak, kevesebben vannak épen úgy mint a magyar faj, sőt még ennek arányához is kisebbségben vannak, de ki tagadhatja, hogy a polgárosodásban előttünk járnak, a mi onnan ered, hogy mi harczoltunk a törökkel, míg ők művelődtek, nekik a hatalom kedvezett, minket hátráltatott a fejlődésben, nekünk önmagunkból kell kiteremteni művelődésünket, ők egyszerűen felhasználják a 40 millio német faj szellemi termékeit. Iparkodjunk őket megelőzni, akkor majd ők fogják elfogadni a magyart mint közvetítő nyelvet. Erre idő — nagy idő és munka kell, de nem lehetetlen.

XIV.

Az 1867. XII. t. cz. 9-ik §-a azt állítja fel: „a közös védelemnek eszköze a hadsereg s az arra vonatkozó intézkedések, egy szóval: a hadügy.“

A 11-ik §. pedig azt rendeli, „ő Felsőgének a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, a mi az egész

hadseregnek és így a magyar hadsereg is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének, egységes vezérletére, vezényletére és belső szervezetére vonatkozik, ő Felsége által intézendőnek ismertetik el.“

A 67-es bizottság 15-ös albizottságának kisebbségi véleményében ezeket olvassuk: „a kölcsönös védelem tekintetében vannak kötelességeink. Magyarország mindenkor eleget tett azoknak, most is eleget tenni szándékunk. . . . Miután . . . ő Felsége . . . (többi) országait alkotmányos jogokkal ruházta fel, nem ugyan kötelességszerűleg, de a célszerűség szempontjából készek vagyunk arra, hogy önállásunk teljes megóvása mellett velők egyetértőleg intézkedjünk mindazokra nézve, melyek a közbiztonság valósitására okvetlenül szükségesek.“

„Ilyenek: . . . a hadügynek némely részei . . . annyiban, a mennyiben mind az, mi ő Felsége egész hadseregének és így a magyar hadseregnek is vezérletére, vezényletére és belső szervezetére vonatkozik ő Felsége, mint legfőbb hadparancsnok által, . . . fog intézteni . . . egy fő-hadparancsnokság útján az országok erre megbizott minisztereinek ellenjegyzése mellett mindazokban, mik a hadügy körében a közbiztonság szempontjából törvény által egyetértőleg kezelendőkül kijelöltettek.“

„Magyarországon csak oly rendeletek

levén végrehajtandók, melyek saját miniszterének ellenjegyzésével vannak ellátva.“

„A szükséges költségek a fentebb leírt módon megállapíttatván, azok illető részét mindegyik miniszterium behajtja a kormányzata alá tartozó országokban és beszolgáltatja rendeltetésökhöz képest a főhadparancsnokság pénztárába.“

Előttünk fekszik a törvényhozás határozata, előttünk a kisebbség véleménye; és miután mindkettőben ő Felsége a közös fejedelem hadseregeinek egységes vezénylete és belszervezetének szüksége elismertetik, nem tévedek, ha azt mondom, hogy ez az ország messze túlnyomó többségének meggyőződése, a mi nem zárja ki azt, hogy találkoznak elegenden, a kiknek ez sem elég, hanem egy mindenben egyöntetű német hadsereget kívánnak megtartani továbbra is; de ellenben találkoznak néhányan, kik minden állandó hadsereg fennállásának szükségét tagadván, az eddigi kapcsolat teljes megszaggatását tartják legjobbnak s azt vélik, hogy hadi dolgokat a municipalis tanácskozmányok és határozatok módjára lehet intézni. El két szélső nézetet — győződésem szerint — kielégíteni, de még capacitálni sem lehetvén, ezt a jövőnek eseményei fogják talán teljesíteni.

Győződésem szerint a hadsereg stratégiai és taktikai együttműködhetését csorbítani nem szabad, másrészt az egyformaság

oly nagy mértékben, mint azt sokan vitatják, nem szükséges és az egyformaság külsőségeinek megmentése végett, nem szabad megölni az egyetértő, egy célra, együttműködő lelket.

Ha egyelőre ő Felsége tábornokainak együttes rangsorozata lesz, melybe felváltva a magyar és osztrák seregrészekből léptetnek elő az ezredek;

ha a vezérkar (Generalstab) az ő Felsége kezében öszpontosuló együttes igazgatás alatt álland, s az abba felveendő törzstisztek a jövőben felváltva a magyar és osztrák hadseregéből fognak előléptettetni;

ha a főhadsegédség (General- und Flügel-Adjutanten) hasonló módon töltenek be;

ha azon tudománykar, melyet előbb említettem és a technikai csapatok főigazgatóságai hasonló modorban fognak szerveztetni;

ha ő Felsége magas személye mellé vagy a helyettes fővezér mellé magas állású, részrehajlatlan General-Inspectorokat nevez: akkor meg lesz a seregnek egy oly központi kapcsolata, mely az egyetértő együttműködést minden viszonyokban biztosítja.

Hogy a katonai adminisztrációt el lehet különíteni a tisztán katonai ügyektől és hogy azok nem a hadvezérség teendői közé, hanem csak annak ellenőrködése alá tartoznak: az nem ujság; ott van Anglia példája, hol a hadsereg vezérletét, vezényletét

és taktikai belszervezetét a király intézi a hadparancsnokság útján, az administratív dolgokat pedig a parlamentnek felelős, nem is katonai hadügyér; ott van a francia hadsereg példája, hol az administratív dolgokat külön intendánsok intézik; ott vannak a porosz sereg hasonló intézményei; és az osztrák seregben is örömmel üdvözölték azon intézkedéseket, melyek tisztán katonai ügyek szigorú elkülönítését az administratívtól czélozták. De ha ez mind nem volna így, törvényeink világos rendelete ezt kívánja, és nem lehet az, hogy a Magyarországon szállásoló hadcsapatok ne legyenek e tekintetben a magyar honvédelmi minisztérium alá rendelve, és nem helyes azon felfogás, hogy a két birodalom honvédelmi miniszterei ne legyenek egyebek, mint a törvényben nem is létező ügynevezett birodalmi hadügyminiszter expeditorai, élélmezési tisztjei és toborzói, egyszóval ágensei, mint ezt a jelenleg elég befolyással bíró férfiak létesíteni kívánnák. (Gedanken über den Dualismus in der kais. östr. Armee.)

Egyáltalán nem tartom helyesnek azon felfogást, mintha a magyar hadseregnek kiegészítése úgy, mint azt a törvény rendel, az uralkodóházat vagy a monarchia két államának bármelyikét veszélyeztetné; igaz, hogy ellentétben van azon, egységes államesszével (Reichsgedanke), mely sokaknak el-

méjét annyira elfogja, miként nem látják, hogy épen ezen „Reichsgedanke“ volt az, mely magát a monarchiát az örvény széleig vezette.

Az „egységes Ausztria“ fogalma úgy, mint a fentemlitett röpirat írója értelmezi, úgy mint azért régebben és most is egyesek rajongnak, lehet igen költői és magasztos, de a többek között egy főbaja van: kivihetetlen.

A cosmopoliták, socialisták, világ-catholicismus, örök-béke, stb. alapeszméi szintén magasztosak, de — győződéseim szerint — kivihetetlenek.

A ki ilyesekben fáradozik, bármennyire derék, tiszteletreméltó ember, — kortársainak, és épen azon ügynek, melyben fáradozik, nagy hasznára ritkán szokott lenni.

Adjon meg az ország mindent az országlárnak, hogy az háború idején egy kézbe vehesse az erőt. Az országlár mindent adjon meg, a mit az ország szükségesnek tart annak biztosítására, miként erejével visszaélés nem fog történni.

Meglesz az egyesség.

A ki a centralisatio felé hajt, felkölti az alig szunnyadozó gyanakodást, ellenben az, a ki decomponálni akar, megöli az ébredező bizodalmat.

Hazám kitűnő fiainak egyike így nyilatkozott volt előttem: „Mi könnyű volna

megoldani mind e kérdést, csak egyszer két hétig hinnék egymásnak!”

Én utógondolat nélkül nyilatkoztam.

XV.

A következő sorokat azokhoz intézem, kik őszinte dynasticus meggyőződésből ellenzik a magyar hadsereg fölállítását, és azokhoz, kik a magyar hadsereg felállítását kívánják ugyan, de veszélyesnek látják abban a nemzetiségi elv keresztülvitelét.

Bocsássák meg e kis politikai elme-futtatást, melyben mind olyan dolgok foglaltak, miket úgyis tudtak, de melyek összeállítása talán mégis eddigi nézeteik módosítására szolgálhat.

Az ausztriai vagyis inkább Habsburg-Lotharingiai uralkodóház monarchiája, conglomeratuma a legkülönbözőbb népfajoknak. A magyar birodalom magában ugyanaz, kisebb mérvben. A mi e monarchiát összetarthatja, az részint a történelem eddigi fejleménye, az ezen alapuló közjog, az összeszokás, és a kölcsönös érdek.

A történelem fonala folyton hosszabbra nyúlik s ennek nyomán változnak és változhatnak a közjogi viszonyok is. Az összeszokás és szokás általán oly erős kötelék, melyből az emberi nem, természetes tunyaságánál

fogva, nehezen bontakozik ki, s e kötelék annál erősebb lesz, mentül erősebb az összeszokottak kölcsönös érdeke; a szokásokat tehát kimélni, az érdek-egységet kölcsönös engedékenység útján erősíteni a helyes politika postulatuma.

A legkedvesebb megszokás az anyanyelv és a nemzeti sajtóságok; — a legerősebb közös érdek a szabadság s az anyagi fejlődés. Míg a monarchiát képező különböző nemzetiségek legkedvesebb szokásaikat, legszentebb érzelmeiket biztosítva látják, és további fejlődésüket a fennálló viszonyok közt reménylik, — mire ismét a szabadság és vagyonosság leghatalmasabb eszköz — és még e tekintetben haladást várhatnak: addig az együtt-maradás föltételei és így óhajta is megvannak; a mint az egyik vagy másik irány gátolva van, — ezt a sértett fél el kívánja háritani, s ha önerejében nem bizhat, keres segílyt a hozzá legközelebb álló elemeknél.

Minden népfajok közt, melyek mindkét államban laknak, csak egyetlen egy van, mely hasztalan keres fajrokonoknál támaszt, mert nincsenek fajrokonai; egész testével itt bent van, egyedül saját erejében bizhat, ennek folytán nem gravitálhat saját testében nyugvó súlypontján kívül sehová, és ez: a magyar. Természetes önfenntartási kötelessége minden áldozatot megtenni, hogy életé-

nek szinterét épségben megtartsa és felvirágoztassa. A sors sok próbáltatáson vitte keresztül; nem egyedül küellenei, hanem azok gyengítették leginkább, kiknek jól megértett természetes érdekük az volna: elősegíteni kifejlődését. A magyart szívóssága, keleti vérvegyülete, mely az ellankadás után csakhamar nem remélt ruganyossággal éled fel, mentették meg.

Miért üldözték a magyart azok, kiknek leginkább érdekében állott volna azt erősbiteni?

Mert nem levén fajrokona, márez érdekből is ösztönözve volt támaszát az uralkodó eszmék felkarolásában és terjesztésében keresni, melyek nemzeti jellemével különben is összhangzásban állanak. A szabadság és jogosság hirdetője volt mindig, nem csak öntudatos büszkeségénél, hanem múltjánál és egész valójánál fogva is. A kik Keleten szabadságot, alkotmányosságot, jogegyenlőséget nem akarnak, azok a magyarság ellenségei.

Midőn tagadhatlan tény, hogy a nemzetiségi eszme jelenleg rendkívüli hatalommal lép fel, részint az önfenntartás és kifejlődés kívánalmából, részint izgatószerül használva, tanácsos-e: e kétségtelenül jogosult mozgalomnak természetes kiforrását gátolni?

Ő Felségének hadserege 80 gyalogsor-

ezredből áll, ebből 41 a magyar korona területéről veszi újonczait; továbbá van 14 határőrrezred és 1 határőr-zászlóalj, ezek egészen a magyar korona területén egészítik ki magokat; van 40 vadász-zászlóalj, melyből kettő egészben, kettő részben magyar; van 41 lovasrezred, ezek közt 14 huszár- és 2 dzsidás-rezred, mely a magyar korona területén veszi kiegészítését; a tüzérségnek mintegy ötödrésze, a szekereszetnek mintegy $\frac{3}{4}$ része, a többi technikai osztályok mintegy $\frac{1}{2}$ része magyar; ezekből világos, hogy ő Felségének jelen hadseregét mintegy fele részben a magyar politikai nemzet állítja ki. Bizom a választ bárkire azon kérdésre: vajjon ily körülmények közt van-e joga a magyar politikai nemzetnek azt követelni, hogy a hadsereg megemlékezésénél nevééről meg ne felejtkezzenek?

De másrészt a magyar hadseregnek mintegy harmada nem a magyar faj fiaiból áll; egész ezredek, különösen a határőrvidék, majdnem kizárólag horvátok, szerbek, románokból áll, oroszok és tótok képezik néhány ezred létszámának nagyobb részét. Én nem vonom kétségbe ezek jogát, azt kívánni: hogy fiaik hős tettei saját nemzetiségük dicsfénykoszorújában rogyogjanak, s nem látok abban, ha a nemzetiség — mint egyik főtényező — kellő tekintetbe fog vétetni a sereg szervezeténél, semmi veszedelmet sem ő Fel-

sége összes monarchiájára, sem különösen a magyar birodalomra; sőt inkább győződésem, hogy ha Magyarország területén lakó nem magyar ajkú polgártársaink meg lesznek nyugtatva az iránt, hogy nemzetiségük sem közigazgatásban, sem igazságszolgáltatásban, sem nevelésben, sem katonaságban háttérbe szorítva nincs; élvezvén szabad institutioinkat és rendezett állapotunkat, nemhogy kifelé gravitálni nem fognak, hanem vonzerőt gyakorlandnak előbb-utóbb azon szomszédjaikra, kik ismételt küzdelmek és törekvések után sem tudtak rendezett államéletet megörökíteni.

Az elmondottak figyelembe vételével szándokom költségvetést kidolgozni. Mikor? nem ígérhetem meg, de mikorra a képviselőház tárgyalni fogja a védrendszert, akkor ra meglesz.

XVI.

Z á r s z ó.

Nem tudom, elértem-e kis munkámmal célomat? de azt reménylem igen; mert ha nem is fog tervem elfogadtatni egész terjedelmében, több irányban gondolkozásra fogja inteni az embereket. *

Eddig ő Felsége hadseregében a régi megszokás s a hatalmat kezükben tartó coteriák gyakoroltak döntő befolyást; a nyílt őszinte szó, oly indítvány, mely a kikotródott kerekeket megszokott forgásukban akadályozta volna, — pártolóra nem igen talált; az újítások és új eszmék csak nagy nehezen törhetnek maguknak utat e felső körökben, hiszen még most is a „megjavithatlan tisztek“ közé soroztatik az, „ki ismert botrányos politikai véleményű egyénekkel társalog“ (Umgang mit Personen von notorisch anstössigen politischen Gesinnungen); már most kérдем: melyik a botrányos politikai vélemény? Metterniché, Andrássvé, Brestlé, Thuné, Baché, Eötvösé, Schmerlingé, Deáké, Ghyczyé, Tiszaé, Toggenburgé vagy Rauscheré? és így tovább; — én azt tartom: hogy a katona teljesítse kötelességét; engedelmeskedjék előljárói parancsának okoskodás nélkül, és egyebekben gondolkozzék, mint neki tetszik; — s ha a magán-életben, sőt főlebbvalói irányában is saját nézeteit illedelmesen, de szabadon elmondja: ebből az államra kár soha sem, — de a vélemények elhallgatásából igen is következhetik.

Ki akartam mutatni kis munkámmal, hogy hazánk ugyanazon költséggel, melybe a hadsereg most kerül, sokkal számosabb hadsereget tarthat fenn, vagy megfordítva: a mostani létszámot sokkal olcsóbban tarthatja el.

Ki akartam mutatni, hogy a magyar politikai nemzet ő Felségének hadseregét felében állitván ki, — hogy képes levén e számot megkettőztetni s szükség esetén, egymaga 7—800,000 harczost kiállítani, — oly politikai tényező, melylyel számitani kell, melyet ignorálni nem szabad, s mely joggal követeli, hogy az európai concertben neve megemlittessék.

Figyelmeztetni akartam a túlságig exclusiv polgártársaimat, hogy a most létező hadseregben voltak és vannak elegenden, kik ép oly hű hazafiak és szabadelvűek, mint milyeneknek tekintik őket édes magukat; figyelmeztetni akartam, hogy az átmenetet a sereg ütköző-képességének megingatása nélkül kell keresztülvinni; figyelmeztetni akartam, hogy nem kell azoktól többet követelni, kiknek kezében van a hatalom, mint a mennyit készek volnánk megadni önmagunk hasonló helyzetben.

Végre hozzá kívántam fogni azon válasszal lerombolásához, mely a nemzet és Fejedelmének hadserege közt még mindig fennáll, és melynek megmaradása — győződésem szerint — a nemzetre és az uralkodóházra nézve egyiránt káros.

És ha nem értem el czéloamat? kárt nem tettem vele senkinek, legfelebb magamnak; e megnyugtatótól áthatottan teszem le töltemat.

